

Disinformaatio, vihapuhe ja mediakasvatuksen keinot

Disinformaatio, vihapuhe ja mediakasvatuksen keinot

Toimittaja: Maija Töyry

Kirjoittajat: Annamari Huovinen, Iina Kohonen,
Sanna Laakkonen, Sari Lönnqvist, Eeva Simola, Riitta Tammi,
Maija Töyry, Hanna Weselius

Visuaalinen toteutus: Kaisa Manner

Koulukino on vuonna 2002 perustettu valtakunnallinen elokuva- ja mediakasvatuksen asiantuntijajärjestö.
www.koulukino.fi, koulukino@koulukino.fi

Osuuskunta Mediakollektiivi on vuonna 2014 perustettu asiantuntijaverkosto.

© Osuuskunta Mediakollektiivi ja Koulukino

Käsikirjoitusta ovat kommentoineet Mediakasvatusseuran ja Koulukinon asiantuntijat.

Hanke on saanut tukea opetus- ja kulttuuriministeriöltä.

SISÄLLYSLUETTELO

Luku 1. Johdanto	
Projektin tavoitteet ja kulku	4
Luku 2. Näkökulmia	
Eri tahot julkisesta vallasta järjestöihin mediakasvattajina	9
Luku 3. Aineistoluettelot	17
3.1 Opetusaineistoja ja oppaita	18
3.2 Disinformaatio ja faktantarkistus	29
3.3 Yhteiskunnallista toimintaa, keskustelua ja mediasisältöjä	34
3.4 Raportteja ja tutkimuksia	39
3.5 Lakikatsaus	48
3.6 Vihapuhe- ja disinformaatiomääritelmiä	54

Luku 1. Johdanto

PROJEKTIN TAVOITTEET JA KULKU

DISINFORMAATIO, vihapuhe ja mediakasvatuksen keinot on Koulukino ry:n Osuuskunta Mediakollektiivilta tilaama projekti. Disinformaatio on väärän tiedon, muunnellun tiedon tai virheellisen tiedon välittämistä mediassa. Vihapuhetta ovat Euroopan neuvoston ministerikomitean määritelmän mukaan kaikki ilmaisumuodot, jotka levittävät, lietsovat, edistävät tai oikeuttavat etnistä vihaa, ulkomaalaisvastaisuutta, antisemitismiä tai muuta vihaa, joka pohjautuu suvaitsemattomuuteen.

Disinformaatiota ja vihapuhetta levitetään erityisesti sosiaalisessa mediassa, missä siihen liittyy epätoivottavia piirteitä kuten uhkailua, ja sen yksi seuraus on yhteiskunnallisen keskustelun ilmapiirin kiristyminen. Ilmiöt ovat tunnistettuja ongelmia myös Suomessa (Pöyhtäri, Haara, Raittila 2013 ja muut aineistoluvussa 3 esitellyt lähteet). Äärimmillään seurauksena voi olla nuorison tai muiden ihmisryhmien epätoivottavaa, väkivaltaista radikalisoitumista. Projektin ja tämän julkaisun päätavoitteena on ratkaisujen etsiminen disinformaatioon ja vihapuheeseen liittyvien ongelmien käsittelyyn erityisesti niistä näkökulmista, joita mediakasvattaja saattaa kohdata.

Raportin toisessa luvussa ”Näkökulmia” pohditaan, mitä eri tahot voivat tehdä disinformaation tunnistamiseksi ja vähentämiseksi, vihapuheen torjumiseksi ja nuorison radikalisoitumisen estämiseksi. Mitä tulisi tehdä ja kenen? Pohdinta on tärkeää, jotta mediakasvatuksellinen näkökulma yleistyisi. Raportin laatineen Osuuskunta Mediakollektiivin asiantuntijoiden yhteinen näkemys on se, että mediakasvatuksella on keskeinen ja tärkeä rooli kaikilla koulutusasteilla, mutta koulujen ei tulisi toimia yksin vaan saada tukea yhteiskunnan muilta toimijoilta.

Raportin toisen luvun ”Näkökulmia” ovat kirjoittaneet Osuuskunta Mediakollektiivin asiantuntijat KTT Annamari Huovinen, TaT Iina Kohonen, MA Sanna Laakkonen, KTM Sari Lönnqvist, MA Eeva Simola, TaT Riitta Tammi sekä TaT Hanna Weselius, ja sen on editoinut dosentti Maija Töyry.

Näkökulmia-luku pohjautuu aineistoon, joka esitellään luvussa kolme. Aineiston keräsivät ja esittelivät Eeva Simola ja Sari Lönnqvist. Projektin asiantuntijat ovat täydentäneet aineistoa, ja sen on editoinut Maija Töyry. Tavoitteenamme oli kerätä vihapuheeseen ja disinformaatioon liittyvää tutkimusta, media-aineistoa sekä organisaatioiden järjestöjen hankkeita. Aineisto on lajiteltu neljän otsikon alle: 3.1 Opetusaineistoja ja oppaita, 3.2 Disinformaatio ja faktantarkistus, 3.3 Yhteiskunnallista toimintaa, keskustelua ja mediasisältöjä sekä 3.4 Raportteja ja tutkimuksia. Lisäksi mukana on lakikatsaus ja kooste vihapuheen ja disinformaation määritelmistä.

Aineistoluvun tavoitteena on tuoda yhdessä paketissa saataville sitä tietoa, oppaita ja opetusaineistoja, jota vihapuheesta ja disinformaatiosta on jo olemassa. Useimmat aineiston tekstit ovat lyhyitä kuvauksia kunkin dokumentin luonteesta. Lisäksi jokaisen dokumentin mukana on lyhyt kuvaus sisällöstä, jossa voi olla myös arvioita tekstistä. Tutustuessamme eri aiheista ja lähtökohdista käytyyn suomalaiseen

yhteiskunnallisen keskusteluun, jota on julkaistu mediassa, järjestöjen ja julkisten toimijoiden toimintaehdotuksiin, hankkeisiin, raportteihin ja ideoihin sekä akateemiseen tutkimukseen, etsimme erityisesti ratkaisuehdotuksia. Mediakasvatusaineistot olivat ratkaisukeskeisiä. Muissa aineistoissa ratkaisuja ei useinkaan esitetty tai ehdotukset olivat ylimalkaisia. Usein ehdotukset olivat hitaita ja byrokraattisia: vaadittiin lainsäädännön muuttamista (mikä voikin olla tarpeen) tai abstrakteja toimia, kuten että ”sananvapauden ja vihapuheen ja vähemmistöjen oikeuksien välille on löydettävä tasapaino” (Saarinen 2015). Ratkaisujen kannalta keskeistä olisi löytää nopeasti vaikuttavia keinoja jaettavaksi pienille yhteisöille kuten kodeille, kouluille ja yhdistyksille, joista toimivia käytäntöjä voitaisiin monistaa ketterästi eteenpäin. Toisaalta yli 90 esitellyn aineiston joukossa oli myös hyviä ja toteuttamiskelpoisia ideoita ja kymmeniä valmiita opetusaineistoja. Moni hanke on Euroopan unionin tai muun eurooppalaisen yhteisön rahoittama, kuten aineistoluvussa esitelty Euroopan komission perusoikeus- ja kansalaisuusohjelma rahoittama Light On ja Euroopan neuvoston ideoima No hate speech -projekti.

Aineiston valtavuuden vuoksi sitä on rajattu koskemaan ennen kaikkea vihapuhetta sosiaalisessa mediassa Suomessa. Hankkeen käynnistyessä määriteltiin kapeasti, että lopputuloksena on mediakasvatusaineisto, jonka avulla 15–30-vuotiaat nuoret pystyvät erottamaan ammattimaisen journalismin valemedioista ja suhtautumaan media-aineistoihin kriittisesti. Tätä näkökulmaa levensimme työn edetessä, joten luvussa kolme esitellyt aineistot yltyvät paljon alkuperäistä rajausta laajemmalle.

Mitä disinformaatiolla, vihapuheella ja nuorison radikalisoitumisella tarkoitetaan?

Disinformaatio, vihapuhe ja nuorison radikalisoituminen liittyvät monella tapaa yhteen. Ne kaikki ovat myös erillisiä ilmiöitä. Tässä raportissa lähestymme käsitteitä mediakasvatuksen näkökulmasta, kun esimerkiksi pohdimme, millaisin keinoin voidaan auttaa nuoria tunnistamaan disinformaatiota ja vihapuhetta. Määritelmällisesti ilmiöt ovat laajempia, sillä sekä disinformaatio- että vihapuhemääritelmissä sovelletaan eri painotuksin perus- ja ihmisoikeussopimuksia sekä kansalais- ja poliittisia oikeuksia. Unescon vuonna 2015 julkaiseman internetin vihapuhetta kartoittaneen raportin (luku 3.3) mukaan määritelmille on yhteistä pyrkimys välttää väkivaltaa ja suojella henkilökohtaista koskemattomuutta.

Disinformaatiolla tarkoitetaan sellaisen tiedon tarkoituksellista välittämistä, jonka tiedetään olevan virheellistä tai riittämätöntä ja jonka välittämisen tavoitteena on harhaanjohtaminen. Siinä missä propaganda vetoaa tunteisiin, disinformaatio manipuloi vastaanottajaa rationaalisemmilta vaikuttavilla keinoilla, esimerkiksi tuottamalla ristiriitaista tietoa tai tukemalla vääriä johtopäätöksiä. Disinformaationa voi pitää myös oikean tiedon julkaisematta jättämistä. Vahingossa tai tietämättä välitetty virheellinen tieto ei ole tämän määritelmän mukaan disinformaatiota.

Tyypillisesti vihapuhe liittyy sosiaalisiin kategorioihin kuten maahanmuuttajiin ja muihin vähemmistöihin (mukaan lukien kotimaiset kielivähemmistöt romanit, suomenruotsalaiset ja saamelaiset) sekä naisiin, seksuaalivähemmistöihin ja satunnai-

semmin muihinkin ryhmiin. Osansa saavat myös perinteistä, konservatiivista ajattelua edustavat valtavirran edustajat. Vihapuhe on liittynyt julkisessa keskustelussa myös puolueden tai muiden yhteiskunnallisten toimijoiden ajamiin päämääriin. Toisinaan vihapuhe terminä tuntuu olevan niin ahkerassa käytössä oman agendan ajamisessa, että aidot vihapuheen kohteet, siis vähemmistöt, joilla ei ole pääsyä julkisille foorumeille, jäävät keskustelussa ilman ääntä.

Vihapuhetta ja viharikosta ei ole erikseen määritelty Suomen rikoslainsäädännössä, mutta moni laki antaa välineitä viharikosten puntarointiin (kts. luku 3.5). Teko on rangaistava, jos jotakuta uhataan, panetellaan tai solvataan rodun, ihonvärin, syntyperän, kansallisen tai etnisen alkuperän, uskonnon, vakaumuksen, seksuaalisen suuntautumisen tai vammaisuuden perusteella. Vihapuheeseen liittyvät käsitteet ovat olleet suomalaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa sekaisin. Käsitteitä lähelle tulee myös vanhempi termi propaganda, joka on visuaalisen kulttuurin kentällä edelleen yleisesti käytetty käsite. Trollit ovat vielä oma ilmiönsä.

Trollilla tarkoitetaan internetympäristössä viestiä tai henkilöä, jonka ensisijainen tarkoitus on ärsyttää ihmisiä ja aiheuttaa tai voimistaa ristiriitoja. Trollit uhkaavat, loukkaavat tai vihaavat netissä. Trollien huumori on usein ristiriitaista ja liioittelevaa, sitä on mautonta ja laitonta.

Trollaajilla saattaa olla useita peiteltyjä identiteettejä. Trollien toimintaa edesauttavat nettiympäristöjen mahdollistama anonyymius auktoriteettien sääntöjen puuttuminen, vähäisyys tai kierrettävyys. Trollaaja voi toimia näkymättömästi lähiympäristöstään irrallaan ja sen tietämättä. Miksi trollaillaan: kun on tylsää, ja muiden vahingoittaminen tai hämmentäminen on tekijän mielestä hauskaa, arvioi tutkija Ingela Wadbring (Nordicom-Information nro 37, 2015). Trollitoiminta voi olla myös järjestäytynyttä, mutta niin voi olla myös sen näkyväksi tekeminenkin. Esimerkiksi Euroopan unionin tuella viikoittain toimitettuun Disinformation Review -julkaisuun kerätään Venäjän Eurooppaan kohdistamaa disinformaatiota.

Kaikki vihapuhe ei edes ole näkyvästi vihaista tai aggressiivista, mikä todetaan esimerkiksi Vihapuhe sananvapautta kaventamassa -julkaisussa (Pöyhtäri, Haarla, Raittila 2013): puhe voi olla vihamielistä tai vihaa lietsovaa myös silloin, kun asioita esitetään rauhalliseen sävyyn. Merkitystä on sillä, mitä sanotaan. Vihapuhe voi vaikuttaa analyttiseltä ja tunteettomalta, vaikka sanoma olisi aggressiivinen. Kaikki vihapuhe ei sisällä faktoja, vaan se voi sisältää myös tunteenomaista reagoitua. Siksi myös vihapuheen emotionaalisiin perusteisiin ja vaikutuksiin pitäisi kiinnittää enemmän huomiota.

Lainsäädännön tutkiminen ja ymmärtäminen on tärkeää vihapuheen vähentämiseksi tähtäävien mediakasvatuksellisten keinojen laatimisen ja kysymysten esittämisen taustana. Mikä toiminta määritellään rikokseksi ja on hallittavissa lainsäädännön ja rikosoikeuden keinoin? Mikä taas ei ole rikollista, vaikka se olisikin loukkaavaa, vahingoittavaa ja tunnistettavissa vihapuheeksi? Missä menee vihapuheen ja sananvapauden raja?

Vihapuhetta perustellaan usein sananvapaudella. Useissa Euroopan maissa sananvapauden on nähty tuovan myös velvollisuuksia, mm. olla sanomatta sellaista, mikä voi vahingoittaa toisia. Yhdysvalloissa taas sananvapaus on asetettu vihapuheen edelle (Unesco, Countering Online Hate Speech). Läpikäymiemme ja aineistoluvussa esiteltyjen materiaalien perusteella voi sanoa, että Suomessa suhtautuminen sananvapauteen asettuu edellisten välille.

Kun sananvapauteen ja vihapuheeseen liittyvät käsitteet historioineen ovat huomosti tunnettuja monen keskusteluun osallistuvan osalta, sanojen ja tekojen merkitykset hämärtyvät ja saattavat kääntyä suorastaan ylösalaisin. Vihapuheen käsitteistö ja sen taustalla oleva historia pitäisi onnistua selvittämään kaikille kansalaisille. Mietittävää on siinä, millaisia ennaltaehkäiseviä keinoja voitaisiin käyttää, jotta ihmisten kyky vihapuheesta vapaaseen viestintään ja toimintaan kehittyisi. Millä tavalla taiteen, tarinoiden ja kulttuuristen sisältöjen keinot ovat tehokkaampia kuin lainsäädännön keinot? Miten lainsäädäntöä voisi kehittää, jotta vihapuherikoksiin voisi tarttua tehokkaammin?

Kategorisen ymmärtämätön suhtautuminen vihapuheeseen saattaa synnyttää vain lisää vihapuhetta. Jos negatiivisia mediailmiöitä todella halutaan kitkeä, on mentävä syvemmälle yhteiskunnallisen eriarvoisuuden ja syrjäytymisen rakenteisiin. Muuten saattaa käydä niin, että vihapuheen käsitteen avulla yhteiskunnalliset ongelmat siirretään yksilön tunnetilaongelmiksi. Siksi katse pitää siirtää yksilöstä sosiaalisiin ongelmiin, jotka ovat vihapuhekäyttämisen takana, sekä vihapuheeseen liittyviin psykologisiin näkökulmiin.

Jotkut suoltavat suoraa vihaa, mutta on mahdollista halveksia muita myös taitavasti, sivistyneen ironian keinoin. Yleisiä keinoja ovat esimerkiksi ihmisten jakaminen meihin ja muihin sekä itsepuolustuksellisen retoriikan käyttö. Poliitiikan lisäksi vihapuhetta esiintyy muillakin areenoilla. Esimerkiksi uskonnon osalta vihapuhetta koetaan kohdistuvan toisaalta eri uskontojen edustajiin, toisaalta uskonnottomiin. Suomessa on lakisääteinen uskonnonvapaus samoin kuin mielipiteenvapaus, joten vihapuheen kautta käsitellään tyypillisesti teemoja, joista on jo selvä kirjaus laissa. Mitään uskontoa harjoittava ihminen, samoin kuin mitään poliittista mieltä oleva ihminen ei ole ”väärässä” enempää kuin mikään seksuaalinen suuntautuminen olisi väärin. Tyypillistä vihapuheelle onkin, että sen avulla pyritään ilmaisemaan mielipiteitä asioista, jotka eivät ole mielipidekysymyksiä vaan ihmis- ja kansalaisoikeuksia.

Vihapuheen käyttöön syyllistyvät tavallisten kansalaisten lisäksi usein myös erilaisten ideologisten yhteisöjen edustajat: joskus myös he, jotka vastustavat vihapuhetta omista tarkoituksiperistään lähtien. Tästä huolimatta suurin vihapuheongelma on kiistämättä eri foorumien nettikeskusteluissa, joissa keskustelu vähemmistöistä liekehtii välillä rikosoikeudellisen kynnyksen ylittäen.

Kyse ei ole yhdestä tai yhtenäisestä ilmiöstä, vaan vihapuhe ilmenee eri tavoin eri medioissa. Siten myös vihapuheen kitkemisen keinot esimerkiksi sanomalehden nettisivuilla ovat erilaisia kuin vaikkapa massiivimonipelien pelaajien välisissä keskusteluissa. Samalla törmätään ilmiöiden monimutkaisuuteen, kuten sananvapauteen

kaikkien oikeutena. Jostain syystä on yleistynyt sellainen väärä käsitys, että ilmaisun- ja sananvapauden vuoksi mitä tahansa voi kirjoittaa sosiaalisessa mediassa tai huudella kadulla, esteettä ja estoitta ilman vastuuseen joutumista.

Ilmiöiden analyysin kautta pystytään oletettavasti vähentämään vihaa aiheuttavia tunteita ja karsimaan väärää tietoa.

Luku 2. Näkökulmia

ERI TAHOT JULKISESTA VALLASTA JÄRJESTÖIHIN MEDIAKASVATAJINA

VIRANOMAISTAHOT, kuten poliisi ja ministeriöt, tekevät omien toimialojensa mukaisia selvityksiä ja suuntaavat rahoitusta vihapuheen kitkemiseen. Myös monet järjestöt sekä kansainvälisellä että kansallisella tasolla, kuten Unesco ja Mannerheimin Lastensuojeluliitto, ovat reagoineet tilanteeseen. Tutkijat ja tieteen rahoittajat ovat osallistuneet ilmiöiden tunnistamiseen ja määrittelyyn, media raportoi aiheesta säännöllisesti, ja kouluissa annetaan mediakasvatusta, kuten luvussa kolme esittelemme. Viittaamme tässä luvussa osaan esiteltävistä aineistoista, jotka ovat opetusaineistoja, oppaita, raportteja ja tutkimuksia, mutta myös yhteiskunnallista keskustelua esimerkiksi mediassa.

Vihapuhe ja disinformaatio ovat siis ilmiöinä tunnistettuja suomalaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa. Keinoja puuttumiseen on kehitetty ja myös kokeiltu. Ilmiöihin tehokkaasti vaikuttavia, laajasti käyttöön otettavia keinoja tai ratkaisuja on kaikesta työstä huolimatta ollut ilmeisen vaikea löytää.

Disinformaatio ja vihapuhe -projekti tähtää mediakasvatusaineistojen suunnitteluun ja toteuttamiseen. Toiminta ja ratkaisut edellyttävät vastuunkantajia ja tekijöitä. Ensimmäinen kysymys on, keiden tulisi puuttua ilmiöön tai antaa mediakasvatusta ja kenelle. Vain nuorille vai myös aikuisille? Tässä luvussa nostamme esille eri tahojen ja mediakasvatuksen toimijoina. Nähdäksemme mediakasvatusvastuu kuuluu jossakin muodossa lähes kaikille yhteiskunnan toimijoille. Koulujen mediakasvatus ja mediakasvattajat ovat avainasemassa, mutta myös muut yhteiskunnan tahot valtiovallasta harrastustoimintaan joko tukevat tai vaikeuttavat tehtävää, tietoisesti tai tiedostamattaan.

Julkisuudessa esitetyt ehdotukset ovat usein joko hyvin laajoja ja abstrakteja tai yksilöön kohdistuvia ja yksilölle itselleen vastuun sysäviä. Usein ehdotetaan, että on puututtava vihapuheen syihin, kuten parannettava koulutusta, ymmärrystä jne. Ehdotukset ovat usein kieltäviä eli ne keskittyvät siihen, miten estetään, valvotaan, ilmiannetaan tai tuomitaan. Moni toivoo mittavaa julkista keskustelua, jossa vaadittaisiin syvällistä arvokeskustelua Suomen tämänhetkisestä arvomaailmasta: Kuka saa päättää, millainen ihminen on oikeanlainen suomalainen? Millä tavoin toisten ulkonäköön, käytökseen tai mielipiteisiin saa tai toisaalta on velvollisuus puuttua?

Yhteiskunnallinen keskustelu ei kuitenkaan käynnisty ennen kuin sille koetaan riittävä tarve. Käytännön keinojen kautta asiaan voitaisiin puuttua nopeammin ja asia herättäisi ehkä laajemminkin ymmärrystä siitä, että esim. vihapuheen on loputtava. Näin on tapahtunut aiemmin jo esimerkiksi koulukiusaamiselle, jonka kitkemiseen on käytetty paljon voimavaroja ja jonka haitallisuudesta sekä lapset että aikuiset ovat merkittävästi tietoisempia kuin muutama vuosikymmen sitten.

Kodit, työpaikat ja vapaa-ajan yhteisöt

Kotona disinformaation ja vihapuheen tunnistaminen voi olla heikommalla tasolla kuin kouluissa. Pienten lasten mediankäyttöä on helpompi seurata, lapsen kasvaessa median käyttö itsenäistyy. Vihapuheeseen suhtaudutaan kodin arvomaailmasta käsin. Jos kodin arvomaailma on rasistinen, nuori joutuu kokemaan kodin ja koulun ristiriitaista suhtautumista vähemmistöihin. Sen vuoksi kodin kautta voidaan vaikuttaa vain nuoriin, joiden kotona vihapuhe tunnistetaan ongelmaksi ja osataan neuvoa, millainen mediasisältö on luotettavaa ja mikä ei.

Tietenkin on toivottavaa, että kodeissa opetetaan lapsille sopivan käyttäytymisen rajat ja itsehillintää. Toivottavaa on, että kotona kyseenalaistetaan sekä lasten oma että lasten muiden suusta kuulema vihapuhe keskustelemalla sekä mahdollisuuksien mukaan järjestämällä luontevia kohtaamisia erilaisten ihmisten kanssa. Vihapuheen ja vihamielisyyden kohteeksi joutuvien tai niille alttiiden muiden ryhmien kohtaamista ja yhteistä tekemistä tulee lisätä, sillä tuntematonta on helpompi vihata ja olla ymmärtämättä kuin tuttua. Vihapuhetta viljelevät tahot on osoitettava lapsille ja opetettava lapset kriittisiksi, erottamaan oikea tieto virhetiedosta. Nuoria voidaan tavoittaa myös monenlaisten harrastusyhteisöjen kautta. Tarjolla on erinomaisia aineistoja erilaisuuden kohtaamiseen ja ihmisoikeuskysymysten pohtimiseen nuorten kanssa. Aineistoja ovat tuottaneet erityisesti lukuisat lasten ja nuorten hyvinvointia edistävät järjestöt. Mediakasvatus.fi-sivuston kautta tavoittaa niistä suuren osan.

Kun koululaiset ja opiskelijat tavoitetaan mediakasvatuksen keinoin, iso kysymys tällä hetkellä on, miten tavoittaa aikuiset. Aikuistenkin yhteisöjen sääntöihin tulisi kuulua nollatoleranssi kiusaamiselle, joten vihapuhekeskustelua voisi ajaa sopivan ilmaismateriaalin tai esim. luentojen kautta myös niihin. Uskonnolliset yhteisöt ja niistä Suomessa suurimpana luterilainen kirkko eivät myöskään voi vaieta vihapuheesta. Ne voisivat tehdä konkreettisia tekoja vihapuheen kitkemiseksi huomattavasti nykyistä enemmän.

Tärkeää on tunnustaa, että vihapuhetta on kaikkialla ja sen kohteeksi voi joutua kuka tahansa. Jokaisessa organisaatiossa kouluista työpaikoille tulisi olla selkeät toimintaohjeet vihapuhetausten käsittelyyn. Kyse on työsuojelu- ja oppilashuoltoasiasta, joka pitää ottaa itsestään selvyytenä. Kohteeksi joutunutta ei saa jättää yksin eikä tapauksiin pidä liittää häpeää. Kun asioista puhutaan avoimesti, ei uhri kuvittele olevansa ainoa eikä toivottavasti usko olevansa syyllinen tilanteeseen. Keinoja voi hakea esimerkiksi naisiin kohdistuvan väkivallan torjunnasta, rasismien ja ulkomalaisvihan vastaisesta työstä sekä koulukiusaamiseen puuttumisesta, joissa kaikkiin sisältyy myös tuki uhreille. Nettivihaan ja disinformaatioon puuttumisessa ei näin ajatellen ole mitään erityisen uutta, ilmiö vain on uusi ja erilainen. Internetissä viestit leviävät helposti ja nopeasti laajemmalle kuin aiemmin rajatummissa koti-, koulu- tai työpaikkaympäristöissä. Erityistä on mediavälitteisyys ja trollaukseen liittyvä nimi-merkkien takana piileskely. Toimintaohjeet tarvitaan myös sen varalle, jos joku yhteisön sisällä levittää vihapuhetta.

Konkreettisenä tavoitteena vihapuheen vastaisessa työssä tulisi olla nollatoleranssi verkkovihalle; viestit, jotka sisältävät rasismia, antisemitismia, homofobiaa,

uskonnollista kiihkoilua, naisvihaa tai poliittista vihapuhetta, olisi kiellettävä ja niiden julkaisu estettävä tehokkaasti. Verkkovihaksi on laskettava myös väkivaltainen pornografia, terrorismin edistäminen, nettikiusaus, vastapuheen vaientava häpäiseminen, solvaus ja nimittely, huhujen levittäminen sekä vammaisiin ja muihin vähemmistöihin kohdistuva vihamielisyys.

Järjestöissä tai työpaikoilla voidaan sopia, että yhteinen toimitila on vihapuheeton alue. Tunnistaminen on ensimmäinen askel. Esimerkiksi Helsingin kaupungilla on käytössään Työkalupakki-niminen sähköinen työkalu¹, jonka kautta työntekijät voivat raportoida esimiehelleen kaikista poikkeustapauksista, myös vihapalautteesta. Vastaavanlaisilla sähköisillä työvälineillä olisi eri organisaatioissa mahdollista käsitellä vihapuhetta systemaattisesti.

Tutkimustieto – jota on vasta vähän – vihapuheen vaikutuksista sen kohteiden työkykyyn tai hyvinvointiin ei kuitenkaan poista ilmiötä. Esimerkiksi naisten työttömyys ei ole loppunut, vaikka sukupuolentutkimus on selvittänyt ilmiötä laajasti jo pitkään ja raportoinut sen haitoista.

Jostakin on kuitenkin aloitettava. Esimerkiksi Professoriliitto ja Tieteentekijöiden liitto ovat vaatineet yliopistoja laatimaan turvallisuusohjeita tilanteisiin, joissa tutkijat saavat sosiaalisessa mediassa osakseen vihapalautetta ja suoranaista uhkailua. Kirjelmässään liitot totesivat, että tutkijoista on laadittu verkkoon panettelevia vihasivustoja ja myös heidän perheitään on uhkailtu. Vaikka asiaan puututaan, ohjeet ovat vasta hyvä alkua. Seuraavaksi tarvitaan työkaluja työpaikoille ilmiön kitkemiseksi.

Koulu, mediakasvatus ja kansalaiskasvatus

Keskeistä roolia vihapuheen vähentämisessä näyttelevät koululaitos ja sen toimenpiteet vihapuheen kitkemiseksi, tai vastaavasti tekemättä jättämiset – ikävistä asioista vaikeneminen on myös valinta. Peruskoulu tavoittaa kaikkien ikäluokkien lapset, ja siksi koulutus on tärkeä mediakasvatuksen areena. Lapset tarvitsevat net-tietikin koulutusta jo alaluokilla. Hyvä puoli on se, että opetusaineistoista ei näytä olevan aineistokartoituksemme perusteella pulaa. Empatia on hyvä lähtökohta mediakasvatukselle.

Kouluissa on jo pitkään toiminut Kiva koulu – kiva skola -ohjelma, jonka lapset ja nuoret tuntevat hyvin. Sen yhteyteen vihapuheteema sopisi hyvin, kiusaamisestahan vihapuheessakin on kyse. Ehdotamme ylipäätään, että vihapuheteema integroidaan jo olemassa oleviin toimintoihin niin kouluissa kuin muissakin organisaatioissa. Koulu- ja nettikiusaamisen lisäksi jo nuorille voisi puhua työpaikkakiusaamisesta – kiusaaminen ei ole vain lasten ongelma vaan koko yhteiskunnan.

Nuorille aikuisille vihapuheteema olisi hyvä sovittaa eri kouluasteille ammattikoulutuksesta korkeakoulutukseen. Vihapuhe sopisi esimerkiksi erilaisten viestinnän, median alan sekä esimies- ja johtamiskoulutusten yhdeksi teemaksi sekä laajemmin kaikkiin yhteiskuntatieteellisiin opintoihin. Vihapuhe on teemana niin laaja, että sen

1. <http://viestilehti.fi/kun-viha-tulee-lahelle/>

yhdistäminen opintoihin tavalla tai toisella ei sisällöllisesti olisi kovin vaikeaa. Käytännön tahtoa se toki vaatii, jotta se saataisiin aidosti osaksi opetussuunnitelmia.

Opettajat törmäävät työssään vihapuheeseen myös sen kohteina tai osapuolina. Iso haaste on opettajankoulutus: antaako se tarpeeksi valmiuksia? Rasismi ei ole vain puhetta tai kirjoitusta vaan esimerkiksi koulutilan hallintaa. ”Koulu tilana ei ole neutraali vaan rasismien muokkaamien valtasuhteiden merkitsemä ja jakama. Koulussa liikkuminen on maahanmuuttajanuorille alituista tasapainoilua rasismien synnyttämän uhan ja pelon kanssa”, kirjoittaa Anne-Mari Souto väitöstutkimuksessaan *Arkipäivän rasismi koulussa* (2011). Tutkimuksen mukaan kamppailussa koulutilan hallinnasta kaikki joutuvat ottamaan kantaa väkivaltaan ja arkiseen rasismiin. Etnisesti suomalaiselle nuorelle avoin rasismien vastustaminen saattaa johtaa siihen, että hänet suljetaan pois ystäviensä ryhmistä, tai pahimmillaan hän joutuu fyysisen väkivallan kohteeksi. Arkipäivän rasismia ovat vaikkapa fyysisen välimatkan ylläpitäminen ja puhumattomuus sekä tervehtimisen ja hyväksynnän osoittaminen vain ”omille”, oman ryhmän nuorille. Rasismi jää usein näkymättömäksi ja on koulumaailmassa edelleen valitettavasti vaiettu aihe. Jokaisessa koulussa olisi hyvä esittää kysymys: onko meidän koulussamme rasismia? Aidosti esitettynä kysymys avaa mahdollisuuksien rasismien tunnistamiseen ja viestittää, että rasistisiin ilmiöihin suhtaudutaan niiden vaatimalla vakavuudella.

Yhdistyneiden Kansakuntien Turvallisuusneuvosto ja Unesco korostavat medialukutaidon tärkeyttä. Unescon käyttämä käsite citizenship education kääntyy suomeksi kansalaisyksityyksi, ja sen tärkeyttä on pohdittu Suomessakin luku 3.2, kts. myös Unescon ohjekirja radikalisoitumisen estämiseen). Jotta medialukutaito ja kansalaisyksityy vaikuttaisivat tehokkaasti, olisi panostettava opettajien koulutukseen. Kouluissa ei voida liikaa korostaa kulttuurien tuntemusta tai järjestää liikaa medialukutaidon opetusta, tukea opiskelijoita kriittisen omaehtoisen ajattelun kehittymisessä ja edellyttää toisten kunnioitusta.

Media eri muodoissaan

Median vastuu vihapuheesta on luonnollisesti suuri, merkittävä ja erittäin näkyvä. Toiminnallaan media voi siis eri tavoin joko uusintaa ja mahdollistaa tai pyrkiä estämään ja rajoittamaan vihapuheen leviämistä julkisessa keskustelussa. Tutkijat ovat osoittaneet lukuisia toiminnan keinoja, esimerkiksi Pöyhtäri, Haara ja Raittila vuonna 2013 julkaistussa *Vihapuhe sananvapautta kaventamassa* -tutkimuksessaan. Perinteisen uutismedian rooli on lähtökohtaisesti merkittävä, sillä toiminnallaan media rajaa vihapuheen lisäksi myös julkista keskustelua ja sananvapautta. Siksi on tärkeää pohtia, kuinka ja millä seurauksilla media rajauksia tekee. Uutismedian keskeisenä ohjenuorana toiminnan suunnittelussa ja sitä koskevassa harkinnassa ovat paitsi sananvapautta, julkisuutta ja viestimiä koskeva lainsäädäntö, myös median toimintaa itsesääntelyllisesti ohjaavat Journalistin ohjeet, jotka monilta osin ovat lainsäädäntöä tarkemmat. Journalistin ohjeet on eettinen koodi, jonka tavoitteena on tukea sananvapauden vastuullista käyttämistä joukkoviestinnässä.

Mediakasvatuksen tavoitteeksi tulisi asettaa myös journalistisen median ja ei-journalistisen eron näkyväksi tekeminen ja tunnistaminen muidenkin kuin median ammattilaisten keskuudessa. Disinformaation tunnistamisen ja vihapuheen kitkemisen ongelmat internetissä ovat kuitenkin samantapaisia kuin roskapostin hävittäminen sähköposteista – vastuunkantajaa ei tunnu löytyvän. Kenen vastuulle trollaajien eliminoiminen kuuluu: onko se palvelutarjoajien kuten Facebookin, Wikipedian tai Twitterin velvollisuus? Sosiaalisen median palveluilla on omia ohjeita vihapuheen estämiseen ja poistamiseen. Kysymys vastuista on kuitenkin epäselvä erityisesti someviestinnän osalta. Globaaleilta mediayrityksiltä tulisi edellyttää, että ne kitkevät epäsovivaa verkkoviestintää automaattisesti ja vertaisilmiannoin. Aloitteita siihen on EU:n tasolla olemassa.

Disinformaatiota, tarkoituksellisesti median kautta välitettyä väärää tietoa, on mediassa jäljitetty faktantarkistukseksi kutsutuilla toimilla. Faktantarkistus on varsinkin yhdysvaltalaisen laatumedian toimituksissa vakiintunut osa journalistista työpörossä. Monet organisaatiot tekevät erityisalojen, kuten poliittisen journalismin, faktantarkistusta, kuten aineistoluvussa esittelemme. Suomessakin on viime vuosina perustettu vapaaehtoisvoimin toimivia faktantarkistusorganisaatioita. Eri järjestöt ovat myös tuottaneet opetusaineistoja totuudellisen ja virheellisen tiedon tunnistamiseen ja erottamiseen toisistaan.

Disinformaation vastapoolina on osaava toimittajakunta. Median ja vihapuheen suhdetta on tutkittu Suomessa laajasti. Mediatoimijoiden tulisi olla verkossa taitavia moderoinnissa ja vihapuheen estämisessä sekä myös sen tuomitsemisessa. Toimituksissa olisi hyvä olla ilmapiiri, jossa vihamielisyyden kohteeksi joutuva voi kertoa siitä ja hakea vertaistukea. Tiedotusvälineiden on avoimesti ilmoitettava tukevansa – sananvapauden ohella – samoja ihmisoikeuksia kaikille. Keskustelualustoihin on hyvä lisätä lyhyet toimintasäännöt sekä kertoa, millaiset repliikit poistetaan ja miksi. Yleisesti ottaen vastuu kuuluu sivuston ylläpitäjälle. Journalistin ohjeiden liitteessä vuodelta 2011 velvoitetaan toimituksia pyrkimään estämään ihmisarvoa loukkaavien sisältöjen julkaiseminen.

Poliittisten toimijoiden ja julkisten organisaatioiden vastuu

Vihapuheongelman ratkaisujen avaimet ovat sekä yhteiskunnan että yksilöiden käsissä. Näistä yhteiskunnan toimet ovat ensisijaisessa asemassa; yksilöt eivät ensinnäkään voi toimia muuten kuin niissä puitteissa, jotka yhteiskunta tilanteelle määrittää. Toiseksi yhteiskunta antaa mm. lainsäädännön ja rikosoikeudellisten seuraamusten kautta yksilöille mallin siitä, mikä on oikea ja sopiva tapa suhtautua disinformaatioon ja vihapuheeseen.

Tämän raportin asiantuntijat nostivat ensimmäiseksi ja tärkeimmäksi asiaksi vihapuheen tunnistamisessa ja kitkemisessä viranomaisten, kuten poliisin ja oikeuslaitoksen toimenpiteet. Tärkeintä olisi niiden ja myös muiden julkisten toimijoiden kuten poliitikkojen julkinen irtisanoutuminen vihapuheesta entistä voimakkaammin. Raportin kirjoittajien näkemyksen mukaan (elokuussa 2016) julkinen valta on Suo-

messa suhtautunut vihapuheeseen piittaamattomasti. Poliittinen asenne vihapuheeseen, kaikenlaiseen nettisekoiluun ja disinformaatioon on hymistelevä. Tapaus toisensa perään sekä poliisi ja oikeuslaitos että poliittiset lainsäätäjät päästävät huomiotta ja rangaistuksetta läpi puhtaasti rasistisia ja syrjiviä tekoja ja kommentteja. Tällaiset teot on viranomaisten ja poliitikkojen suusta määritetty yksittäistapauksiksi niin usein, että uskottavuus on varsin matalaa.

Raportin asiantuntijat viittasivat lukuisiin esimerkkeihin, joissa mm. vaaleilla valitut poliitikot ovat esittäneet julkisuudessa rasistisia kommentteja ja suoranaista vihapuhetta. (Esimerkit on jätetty pois tästä raportista, sillä raportin tutkimusesittelyissä aihetta on katettu laajasti ja järjestelmällisesti.) Raportin asiantuntijat pohtivat, mikä mahdollistaa, ja toisaalta, mikä kitkisi ilmiön julkisesta keskustelusta. Kirjoittajat olivat yksimielisiä siitä, että rasistisen puheen hyväksyvä asenne on tuomittava sekä puolueiden että koko yhteiskunnan auktoriteetilla. Asiantuntijat toivoivat Suomen tärkeimpien mielipidevaikuttajien, kuten tasavallan presidentin ja suurten järjestöjen johtajien avauksia aiheesta. Lisäksi usea asiantuntija kiinnitti huomiota poliisin toimintaan esimerkiksi mielenosoituksissa tai muissa kohtaamisissa kansalaisten kanssa sekä eri tilanteista tiedottamisessa. Toimia pidettiin osittain epäonnistuneina ja vihapuheen esiintymistä ennemminkin lisäävänä kuin vähentävänä.

Raportin kirjoittajat perustelivat painavia, julkisia kannanottoja mm. sillä, että ei voida olettaa asenteiden muuttuvan esimerkiksi kodeissa, elleivät eduskunta, puolueet ja yksittäiset poliitikot toimi vahvemmin vihapuheen kitkemiseksi. Etiikka- ja moraalilähtökohdat sekä lainkuuliaisuus vesittyvät, jos julkiset toimijat eivät sitoudu ja anna vahvaa viestiä siitä, mikä on oikein ja mikä väärin.

Olisi hienoa, jos eri tahoja edustavat auktoriteetit puuttuisivat esim. nettivihapuheeseen ja trollaukseen painokkaasti, laajasti ja tehokkaasti. Keinoja voisivat olla poliittisten päättäjien ja valtionhallinnon edustajien äänekäs vastustus ja sitoutuminen johonkin kampanjaan tai toimenpideohjelmaan. Keinoina voisivat olla myös rahoitus eri tahoille kuten mediakasvatukseen, ja opettajien koulutus, mitä jo tapahtuukin (kts. luku 3.3).

Suomen lainsäädäntö antaa mahdollisuudet esimerkiksi vihapuheeseen puuttumiseen, mutta syytteitä on nostettu harvoin; tässä poliisi ja syyttäjälaitos ovat avainasemassa. Lainsäädännöllä on tärkeä rooli, eikä se saa laahata jäljessä, kun kyse on vihapuheen tunnistamisesta ja/tai rankaisemisesta. On tärkeää, että poliisien lakituntemus monikulttuurisuus- ja ihmisoikeuskysymyksissä on ajantasaista. Poliisin ja oikeuslaitoksen tulisi käyttää asianmukaisia rikosnimikkeitä joka kerran, kun viharikoksen tunnusmerkit toteutuvat. Poliitikkojen olisi syytä vaatia ja säätää tiukempia rangaistuksia vihapuheelle. Vihapuhe velloo etenkin verkkoympäristöissä, ja osa ongelmaa on, että lainsäädäntö ei ole pysynyt lainkaan perässä tietoteknologian nopeassa kehityksessä. Jos poliittista tahtoa olisi, tässä kohden kannattaisi ottaa oppia muista maista: Kuinka ja missä verkkokeskustelua on onnistuneesti suitsittu? Missä menee rikoksen raja uhkauksen tai loukkaamisen osalta? Virkavalta tuntuu olevan hampaaton verkon vihapuhetta kohtaan, eikä poliittista tahtoa puuttua asiaan ole

ainakaan toistaiseksi löytynyt. Keinoja voisi löytyä selvittämällä, miten eri Euroopan maissa ja laajemminkin eri kulttuureissa on puututtu rasismiin, millaista päätöksentekoa on ollut onnistuneiden toimien taustalla ja kuinka esimerkiksi tutkimusten ja selvitysten suositukset ja tulokset on saatu käännettyä yhteiskuntaan vaikuttaviksi työkaluiksi.

Väkivallan käyttö ja sillä uhkaaminen ovat voimallisia keinoja pelon synnyttämiseksi kansalaisissa. Poliisin toiminta ei saa lisätä kansalaisissa tunnetta, että valtavirtaan nähden eri näköisiä henkilöitä saisi kohdella toisia huonommin. Median, kuten myös viranomaisen, tulisi vaatia poliisilta selvitystä siitä, millä oikeutuksella he toimivat rasistisesti vähemmistöjä kohtaan ja herättävät pelkoa kansalaisissa, kun tällaista on ilmennyt.

Käytännössä poliisin resurssit sen enempää kuin oikeuslaitoksenkaan eivät kuitenkaan riitä tarttumaan kaikkeen vihapuheeseen netissä. Siksi julkisen vallan ja poliitikkojen tehtävänä olisi pitää huoli ainakin omien joukkojensa tasavertaisesta suhtautumisesta kaikkiin ihmisiin.

Kulttuuri ja vihapuhe

Kulttuuri ja taide eri muodoissaan ovat tärkeä osa lasten kasvua ja aikuisuutta. Visuaalisuus, tarinat, pelit ja niiden hahmot tarjoavat suuren keinovalikoiman opetusaineistojen laatijoille ja hyvän mediakäyttäytymisen edistämiseen. Koska vihapuheen taustalla on usein osattomuuden tunnetta, pelkoa tai oman elämän ongelmia, vihapuheen vähentämiseksi toimivia keinoja ovat myös tunteisiin vaikuttaminen ja aiheiden käsittely tunteita koskettavilla tavoilla elokuvissa, kirjallisuudessa ja tarinallisissa peleissä.

Tarinoiden vaikutuksesta tunteisiin ja oppimiseen on olemassa paljon tietoa ja tutkimusta: tiedetään, että elämykset ovat erityisen tärkeitä lapsille, joille erilaisten tunteiden kokeminen, tunnistaminen, ilmaiseminen ja niiden hallinnan opettelu on tärkeä kehitystehtävä.

Valtio voi tukea vihapuhetta poistavaa tai esimerkiksi ystävyyttä, uskontojen välistä vuoropuhelua ja kulttuurien välistä yhteisymmärrystä ym. rajoja rikkovaa, rakentavaa taidetta erityisillä rahoitusohjelmilla. Tarinallisten pelien tekemisen voisi sisällyttää taiderahoitusohjelmiin (esim. Taike) uutena taidekategoriana (pelien taiteudesta käytävä keskustelu on ajankohtaista) ja kannustaa siten pelintekijöiden joukkoon myös uusia tekijöitä ja rohkeita sosiologisia ja tunnesisältöisiä aiheita. Tarinallisilla peleillä voi olla suuri välillinen vaikutus yhteiskunnan ja koko maailman ihmisten hyvinvointiin ja hyvään elämään, mutta niiden tuotantoa ei välttämättä pystytä tukemaan tuotteiden kansainvälistä talouskasvua edellyttävillä Tekes- ja muilla liike-elämän rahoitusohjelmilla.

Valokuvan ja visuaalisuuden näkökulmasta vihapuhetta lähestytään usein propagandan käsitteen avulla. Propagandaa voi tunnistaa opiskelemalla sen käsitteellisiä rajoja ja historiaa sekä analysoimalla tämänhetkisiä kuvallisia keinoja, joita käytetään eri(arvoisten) ihmisryhmien luomiseen ja kategorioiden vahvistamiseen.

Kulttuuriset keinot ovat laaja ja tärkeä aihepiiri, joka tässä raportissa on käsitelty vain pintaa raapaisten. Myös yhteiskunnallinen keskustelu eri aiheista kuten sanavapaudesta jää tässä raportissa tärkeydestään huolimatta vain vähäiseksi.

Sananvapaus ja kansalaiset, tutkijat ja yliopistot

Vihapuhe ja sananvapaus tulevat käsitteinä usein esille samoissa yhteyksissä. Lisääntynyt vihapuhe ja aggressiivisuus (netissä) kaventavat sananvapautta, sillä harva haluaa altistaa itseään loanheitolle. Tämä koskee erityisesti kaikkia julkisuudessa työskenteleviä. Tutkijat ja toimittajat ovat kertoneet jopa välttävänsä kirjoittamista aiheista, joista tietävät saavansa vihapuhetta vastaan. Jos näin käy, niin vihapuhujat ovat onnistuneet kaventamaan tiedonvälitystä ja tutkijoiden sananvapautta.

Vihapuhe-aihetta koskeva tutkimustyö on edelleen tarpeen. On tärkeää suunnata varoja ja tukea tutkimuksen ja tutkimustulosten tekemiseen tunnetummaksi suurelle yleisölle, esimerkiksi yleistajuistamalla aiheita sarjakuvina tai infografiikkana. Kannatamme myös lyhyiden tietoiskujen tuottamista YouTubeen. Lyhyissä tietotubeissa haastatellaan usein tutkijoita yhdestä rajatusta aiheesta tai ilmiöstä kerrallaan. Näin tutkijoita laajempi yleisö tulisi tietoisemmaksi vihapuheen taustatekijöistä ja omista sekä muiden psykologisista ja sosiologisista toimintamalleista. Oikean tiedon ja ilmiöiden analyysin kautta pystytään oletettavasti vähentämään vihaa aiheuttavia tunteita ja karsimaan väärää tietoa.

Luku 3.

AINEISTOLUETTELOT

AINEISTOLUVUSSA NÄYTETÄÄN, mitä tutkijat, toimittajat, järjestöt ja viranomaiset tietävät disinformaatiosta ja vihapuheesta ja miten eri tahot arvioivat epätoivottavien ilmiöiden esiintymistä. Luvussa esitellään eri tahojen tuottamia opetus- tai muita aineistoja, joita on tarjolla ilmiöiden ymmärtämiseksi. Aineisto on jaoteltu neljään ryhmään, jotka esitellään lyhyesti lukujen alussa. Aineiston lopussa on katsaukset lakeihin ja vihapuhemääritelmiin.

3.1 Opetusaineistoja ja oppaita sivu 18

3.2 Disinformaatio ja faktantarkistus sivu 29

3.3 Yhteiskunnallista toimintaa, keskustelua ja mediasisältöjä sivu 34

3.4 Raportteja ja tutkimuksia sivu 39

3.5 Lakikatsaus sivu 48

3.6 Vihapuhe- ja disinformaatiomääritelmiä sivu 54

Esiteltävistä aineistoista kerrotaan lyhyesti, mikä julkaisu, verkkosivusto tai muu dokumentti on kyseessä, milloin se on kirjoitettu tai tuotettu sekä muuta saatavilla ollutta taustatietoa. Tekstit ovat kuvauksia dokumentin luonteesta, ja ne sisältävät kuvauksen tai arvion siitä, kenelle aineisto näyttäisi olevan tarkoitettu. Pyrkimyksenä on ollut kuvausten painottaminen ratkaisuihin: mitä mikin dokumentti suosittelee suoraan tai rivien välissä tehtäväksi. Lähes jokaiseen aineistoon on linkki, josta aineisto on saatavilla. Linkkien toimivuus on testattu 24.11.2016.

3.1 OPETUSAINEISTOJA JA OPPAITA

Opetusaineistoja on olemassa yllättävänkin runsaasti, ja sopivan löytäminen eri tarkoituksiin voi olla haastavaa. Osa aineistoista on tarkoitettu aikuisille, osa eri ikäisille lapsi- tai nuorisoryhmille. Moni opetusaineisto keskittyy vihapuheen tunnistamiseen ja nettietikettiin laajemminkin. Useat aineistot toteuttavat tuottajatahojensa tavoitteita ja perustuvat niiden arvopohjalle, kuten ihmisoikeuksien edistämiseen. Visuaalisuuden ymmärtämiseen ja sen tuomien mahdollisuuksien käyttämiseen on myös tarjolla opastusta. Järjestöjen tuottamia opetusaineistoja on tarjolla myös median luotettavuuden ja kuva-aineistojen arviointiin. Osa aineistoista on tarjolla muilla kielillä kuin suomeksi.

Kuinka käsitellä kriisejä, konfliktiuutisointia ja vihapuhetta lasten ja nuorten kanssa?

Mediakasvatusseura

Suomeksi:

<http://www.mediakasvatus.fi/seuran-uutinen/kuinka-kasitella-kriiseja-konfliktiuutisointia-ja-vihapuhetta-lasten-ja-nuorten-kanssa/>

Ruotsiksi:

<http://mediekunskap.fi/material/hur-kan-man-behandla-flyktingfragan-rasism-konfliktnyheter-och-hatprat-med-barn-och-unga/>

Konfliktit, pakolaiset, vihapuhe ja eriarvoisuus eivät ole ainoastaan osa aikuisten maailmaa, vaan ne ovat läsnä myös lasten ja nuorten arjessa. Mediakasvatusseura on kerännyt vuonna 2015 materiaalikoosteeseen erilaisia mediakasvatuksellisia aineistoja, jossa keskitytään varsinkin pakolaisuuden, rasismien ja vihapuheen käsittelemiseen lasten ja nuorten kanssa. Kooste on saatavilla suomeksi ja ruotsiksi.

Menitkö klikkiin?

Mediataitoviikko / KAVI

<http://www.mediataitokoulu.fi/assets/tehtavat/menitkoklikkiin.pdf>

Menitkö klikkiin? -materiaalin tavoitteena on vahvistaa kriittistä medialukutaitoa analysoimalla uutisia ja tuottamalla sisältöjä itse. Aineisto on suunnattu 13-vuotiaiden ja sitä vanhempien mediakasvatukseen. Materiaali sisältää tietoa ja tehtäviä netissä julkaistavista klikkiuutisista, nettijournalismin ansaintatavoista sekä uutismediaa koettelevasta myllerryksestä. Se on tuotettu Mediataitoviikkoa 2015 varten.

Juuret maailmalla, koti Suomessa

Työväenmuseo Werstas

<http://www.tkm.fi/mamu/index.cgi>

Juuret maailmalla, koti Suomessa on opetuskäyttöön suunniteltu verkkonäyttely. Verkkonäyttelyssä 32 maahanmuuttajaa 24 eri maasta kertoo elämäntarinansa. Verkkonäyttelyssä yläasteikäiset, lukiolaiset ja ammattikoululaiset voivat tutustua maahanmuuttajiin ja heidän elämänvaiheisiinsa. Sivustolla voi selata ja lukea maahanmuuttajien elämäntarinoita, kuunnella heidän omaäänisiä kokemuksiaan ja tehdä aiheeseen liittyviä tehtäviä. Verkkonäyttelyn toteutus mukailee virtuaaliyhteisöjen

rakennetta profiileineen, omakuvineen ja yhteisöineen. Aineisto koskettaa myös tunteita, ja sitä voi verrata omaan elämään ja kokemuksiin.

Maailmanpiiri – maahanmuuttajien digitarinat

Mediakasvatuskeskus Metka

<http://www.mediametka.fi/maailmanpiiri/maailmanpiiri>

Maailmanpiiri – maahanmuuttajien digitarinat on Mediametkaa-sarjan osa 7 vuodelta 2015. Oppimateriaalissa esitellään työpaja, jossa maahanmuuttajataustaiset nuoret kirjoittavat, kuvaavat, äänittävät ja piirtävät omat digitaaliset tarinansa. Digitarinan tekemisen avulla nuori rakentaa ja vahvistaa identiteettiään omista lähtökohdistaan. Oppimateriaali on suunniteltu maahanmuuttajien kanssa työskenteleville ohjaajille ja opettajille.

Afrikka Suomessa -opetuspaketti

Työväenmuseo Werstas yhteistyössä Maailmankoulun kanssa

www.tkm.fi/opetus/Afrikka_Suomessa_opetusmateriaali.pdf

Afrikka Suomessa -opetuspaketti tutustuttaa afrikkalaisiin ja afrikkalaiseen kulttuuriin Suomessa. Opetuspaketin tehtävät sopivat parhaiten yläkoululaisille ja toiselle asteelle, mutta osa on sovellettavissa myös alakoululaisille. Materiaali sisältää lyhyet johdannot eri teemoihin ja runsaasti mediakasvatuksellisia tehtäviä. Tehtävät herättelevät kriittistä ajattelua ja mediaesitysten analysointikykyä. Videoiden, blogitekstien, uutisjuttujen ja -kuvien erittely sekä oman radiokuunnelman teko kuuluvat oppaan valikoimaan. Materiaalin avulla pääsee myös kokeilemaan sarjakuvakerrontaa. Aineisto on vuodelta 2016.

Mediataitoja yläkouluun ja lukioon

Yle Oppiminen

<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2012/10/04/mediataitoja-ylakouluun-ja-lukioon>

Yle Oppimisen materiaalipankin Media ja teknologia -osio vuodelta 2012 antaa eväitä tietotulvassa navigoimiseen. Sivusto tarjoaa välineitä mm. medialukutaidon, lähdekriittisyyden, teknologiaymmärryksen, monilukutaidon ja vuorovaikutustaitojen kehittämiseen.

Hyvä paha media – käyttöopas kriittiseen medialukutaitoon

Suomen Lasten ja Nuorten säätö

http://www.vanhempainliitto.fi/filebank/53-hyva_paha_media.pdf

Hyvä paha media -kirja on opas kriittiseen medialukutaitoon. Se sisältää pohdintaa, lyhyitä asiantuntijoiden puheenvuoroja ja tehtäviä. Vuonna 2009 laaditun oppaan mukaan kriittisesti medialukutaitoinen henkilö esittää käyttämilleen teksteille seuraavia kysymyksiä: Miksi tämä mediateksti on tehty ja kuka on sen tekijä? Millaisin keinoin se pyrkii herättämään mielenkiintoni? Miten minä ymmärrän tämän mediatekstin, ja miten eri tavoin eri ihmiset voivat ymmärtää sen? Millaisia arvoja tässä tekstissä on esitetty ja jätetty esittämättä?

Disinformaatio, vihapuhe ja mediakasvatuksen keinot

Kansalaisen ja median kohtaamisia

Helsingin kaupungin opetusviraston mediakeskus

<http://www.mediakasvatus.fi/files/u4/Kansalainenjamedia.pdf>

Kansalaisen ja median kohtaamisia -käsikirjan tavoitteena on perehdyttää opettajia median menetelmien, prosessien sekä välineiden hallintaan. Vuonna 2008 laadittu käsikirja keskittyy tiedonvälityksen tarkasteluun koulujen mediaopetuksen näkökulmasta. Se kartoittaa median todellisuutta ja objektiivisen journalismin mahdollisuutta. Median roolia demokratiassa lähestytään moniäänisyyden toteutumisen ja valtakysymysten kannalta. Myös tekijänoikeuksien periaatteita sekä julkisen ja yksityisen rajankäyntiä käsitellään. Journalistin ohjeet, uutiskriteerit ja opetussuunnitelmat ovat kootusti esillä. Media ei ole pelkästään oppimisen kohde vaan myös elämyksellisen oppimisen väline. Aineistoa voi myös soveltaa nuorisotyössä, esimerkiksi nuorten mediavaikuttamisprojektien tukiaineistona.

Ihmisoikeudet.net-sivusto

Amnestyn Suomen osasto, Ihmisoikeusliitto, Suomen YK-liitto ja Maailma.net

<http://www.ihmisoikeudet.net>

Ihmisoikeudet.net-sivustolle vuonna 2016 koottua tietoa ihmisoikeuksista sekä niihin liittyviä harjoitustehtäviä voi käyttää opetuksessa. Joissain harjoitustehtävissä on myös tarkasteltu mediaa ja sen osuutta ihmisoikeuksien toteutumiseen. Esimerkiksi toiminnallisten tehtävien osuudessa Oikeus yksityis- ja perhe-elämän suojaan käsitellään lehdistöä ja sen osuutta yksityisyyden toteutumiseen. Mielenpitoet ja sananvapaus -pohdintatehtävissä käsitellään tiedonhankkimisen ja -levittämisen oikeuksia ja velvollisuuksia sekä ilmaisun- ja sananvapautta.

Leijonasydän-elokuvan oppimateriaali

Koulukino

<http://koulukino.fi/index.php?id=2422>

Koulukinon oppimateriaali avaa rasisminvastaisen työn peruselementtejä sekä opettajille että nuorille. Leijonasydän-elokuvaan liittyvien keskustelu-, pohdinta- ja draamatehtävien kautta harjoitellaan tunnistamaan rasismi ja sen yhteiskunnalliset juuret. Oppimateriaali antaa myös välineitä rasismiin vastustamiseen arjessa. Oppimateriaali on laadittu yhteistyössä Ei vihapuheelle -liikkeen kanssa. Materiaali on suunnattu lukioon ja ammatillisiin oppilaitoksiin.

Kovat kertoimet -peli

YK:n pakolaisjärjestö UNHCR

<http://www.kovatkertoimet.org/againstalloids/>

Nettipohjaisen Kovat kertoimet -tieto- ja elämyspelin tavoitteena on lisätä koululaisien tietoa pakolaisista ja ymmärrystä heitä kohtaan. Peli on tarjolla useilla muillakin kielillä kuin suomeksi. Pelissä seurataan nuoren ihmisen pakoa kotimaansa sorrosta uuteen elämään toisessa maassa. Peli on tuotettu vuonna 2005, ja se on suunnattu

opetuskäyttöön. Jokaista pelin jaksoa varten on opettajan opas, joka auttaa oppitun-
nin suunnittelussa. Opettajan oppaat sisältävät ehdotuksia taustamateriaalista, teh-
täviä ja keskustelunaiheita, jotka sopivat oppilaiden pakolaistietojen syventämiseen.
Pakolaisuus teemana sopii eri aihepiirien, kuten maantiedon, kirjallisuuden, taiteen,
yhteiskuntatiedon ja historian opetukseen.

Isis vastaan sinä -peli

Helsingin Sanomat

<http://dynamic.hs.fi/2016/isisinteractive/>

Isis vastaan sinä on Helsingin Sanomien verkkosivuilla vuonna 2016 julkaistu inte-
raktiivinen peli, jossa pelaaja laatii strategiaa Isisin toiminnan estämiseksi.

Mitä voi sanoa? -aineisto

Sanomalehtien Liitto

www.sanomalehdet.fi/_file/download/attachment/2c5014c2-93de-478d-bcb4-fa2845396b35/mita_voi_sanoa_virikemateriaali.pdf

Mitä voi sanoa -aineisto on suunniteltu 15–19-vuotiaille nuorille. Vuonna 2014
laadittu opetusaineisto käsittelee sanomalehdissä ja niiden verkkosivuilla julkaistuja
juttuja, artikkeleita ja mielipiteitä sekä antaa työkaluja sananvapauden ja vihapuheen
käsittelemiseksi nuorten kanssa. Aineisto sisältää kuusi itsenäistä osiota, jotka käsit-
televät noin kahdenkymmenen eri harjoituksen avulla ajankohtaisia sananvapauden
liittyviä teemoja. Mitä voi sanoa? -aineisto on jaoteltu kuuteen osioon, jotka kukin
sisältävät aloituskuvan, kolme otetta sanomalehdissä tai verkossa julkaistuista teks-
teistä sekä tehtävän jokaiseen tekstiin liittyen. Lisäksi aineistossa on kunkin tehtä-
vän vieressä lyhyt informatiivinen teksti.

Mitä tuli tehtyä? Kunnioittavan kohtaamisen haasteet

Mannerheimin Lastensuojeluliitto

<http://www.mll.fi/kasvattajille/kiusaamisen-ehkaiseminen/nettikiusaaminen/#anchor-19715891>

Klikkaamisella, kommentoinnilla tai tykkäämisellä voi olla ennakoimattomia vaiku-
tuksia, joiden pohtiminen edistää vastuullista nettikäyttäytymistä. Radio Suomi Po-
pin juontaja Susanna Laine ja KOM-teatterin näyttelijä Eeva Soivio juttelevat vuonna
2014 tuotetulla videolla nettikiusaamisesta yläkoulun oppilaiden kanssa. Video on
tarkoitettu käytettäväksi mm. oppitunneilla, ja siihen liittyy keskusteluaineisto.

Testi sananvapauden rajojen tunnistamisesta

Yle Oppiminen

<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2016/09/13/testaa-sanavapauden-rajoja-mita-netissa-saa-sanoa>

Yle Oppiminen on tuottanut vuonna 2016 verkossa tehtävän testin, jolla kuka ta-
hansa voi tarkistaa, kuinka hyvin tuntee sananvapauden rajat. Missä menee asiat-
tomuuden ja laittomuuden raja? Mitä netissä saa sanoa, ja minkälaisen viestien
jälkeen alkaa tulla nettipoliiseilta yhteydenottoja? Internetissä julkaistuja, aitoja kir-
joituksia kommentoi nettipoliisi, vanhempi konstaapeli Jarno Saarinen.

Ei nettikiusaamiselle!

Mannerheimin Lastensuojeluliitto

<https://mll-fi-bin.directo.fi/>

Ei nettikiusaamiselle -opetusmateriaali on tarkoitettu 4–6-luokille. Sen tavoitteena on opettaa lapsille turvallista ja viisasta netinkäyttöä ja toisten huomioon ottamista. Oppitunneilla käsitellään netissä vastaantulevia ongelmatilanteita, kuten kiusaamista, ja löydetään niihin ratkaisuja. Ei nettikiusaamiselle! -materiaali vuodelta 2011 on suunnattu koulutyöhön, mutta se soveltuu kaikkien 10–12-vuotiaiden parissa työskentelevien kasvattajien käyttöön.

Vihapuheen tunnistaminen

Mannerheimin Lastensuojeluliitto

<http://www.mll.fi/@Bin/27291513/4+Vihapuheen+tunnistaminen.pdf>

Verkkotukioppilaille laadittu lyhyt ja ytimekäs kolmisivuinen opas siihen, mitä vihapuhe on, miten sen tunnistaa ja miten sitä voi ehkäistä ennalta. Kohderyhmänä ovat 5–9-luokkalaiset. Vihapuheen tunnistamisesta todetaan, että vakavimmillaan kyse on rikoksena tuomittavista teoista ja että myös sellainen vihapuhe, joka ei täytä rikoksen tunnusmerkkejä, on haitallista ja siihen tulee puuttua.

Ei rasismille! -hanke

Suomen Punainen Risti

<http://eirasismille.fi/sisalto/ei-niin-mustavalkoista--mediasta-vaheemmistoiista-ja-rasismista-toimittajien-omin-sanoin>

Suomen Punaisen Ristin viestinnän ammattilaisille tarkoitettu julkaisu Ei niin mustavalkoista on apuväline median ammattilaisille rasismista ja etnisistä vähemmistöistä uutisoitaessa. Julkaisu on osa Ei rasismille! -hanketta. Vuonna 2015 toimitetussa julkaisussa toimittajat pohtivat raportointiaan rasismista ja Suomen vähemmistöistä. Osaa toimittajista rasismi koskee henkilökohtaisesti, osaa ei. Edustettuina ovat myös haastateltavan ja tutkijan näkökulmat.

Kirja rasismista ja siihen puuttumisesta

Pelastakaa Lapset ry / Satu Kanninen, Heli Markkula

Vuonna 2011 julkaistu R-sana – kirja rasismista ja siihen puuttumisesta on tarkoitettu nuorten parissa toimiville ja ennen kaikkea nuorisotyöhön ja -toimintaan, jossa käytetään työvälineenä myös verkkoa. Kirjan tarkoituksena on valottaa rasismia ilmiönä ja tuoda esiin sen ilmenemisen moninaisuutta. Kirjaan on koottu tietoja ja taitoja, joita tarvitaan rasisminvastaisessa nuorisotyössä ja -toiminnassa. Teoksessa käsitellään kysymyksiä ja aiheita, jotka puhuttavat sekä valtaväestön nuoria että nuorisotyöntekijöitä.

Populismibingo

Kansallinen audiovisuaalinen instituutti

<http://populismibingo.fi/>

Populismibingo on tapa tarkastella poliittista puhetta tekstinä, jolla on erilaisia tavoitteita. Tekstit voivat olla tv-ohjelmia, videoita, radiohaastatteluja tai printtiä joissa käsitellään poliittisia kysymyksiä. Populismibingo on tuotettu vuonna 2016 ja sitä voi pelata kaikkialla, missä kuulee poliittista puhetta.

Oikeutesi tehdä valintoja netissä -opas

Pelastakaa Lapset ry

http://mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/18404def29b34cb64aa43697cb17405a/1479904167/application/pdf/10408578/oikeutesi_netissa_opas.pdf

Oikeutesi tehdä valintoja netissä -opas tarjoaa tietoa alle 18-vuotiaiden lasten oikeuksista netissä. Tiiviissä lehtisessä esitellään YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksessa määritellyjä oikeuksia netin käytön näkökulmasta havainnollistavien esimerkkien avulla. Opas kannustaa pitämään hauskaa netissä oikeudet huomioiden, ja se soveltuu niin kasvattajien, lasten kuin nuorten käyttöön.

Medialukutaitoa vastamainoksista

Eettisen kaupan puolesta ry

http://www.eetti.fi/sites/default/files/VASTAMAINOS_verkko.pdf

Kasvatusalan ammattilaisille suunnattu Medialukutaitoa vastamainoksista -opas (2015) selvittää, mitä ovat vastamainokset ja miten niitä voi hyödyntää opetuksessa. Oppaan avulla voi ohjata alakouluille tai vanhemmille ryhmille sopivia vastamainostyöpajoja. Työpajoissa opitaan sekä vastaanottamaan että tuottamaan mediatekstejä. Tavoitteena on opettaa lapsia ja nuoria tarkkailemaan systemaattisesti markkinointiviestintää sekä keskustelemaan tuotteiden taustalla olevista ilmiöistä. Mitä mainos kertoo ja jättää kertomatta?

Kuvien tarinat – Artikkeleita ja tehtäviä lapsen oikeuksien näkökulmasta

Plan Suomi Säätiö

<http://globaalikoulu.plan.fi/opettajille/Download.ashx?id=3063&type=1>

Kuvien tarinat – artikkelit ja tehtävät lapsen oikeuksien näkökulmasta -julkaisua voi käyttää opetuksen tukena useissa eri oppiaineissa kouluissa, museoissa ja vapaa-ajan ryhmissä. Se on tuotettu osana Lapsen oikeudet media- ja taidekuvissa -hanketta vuonna 2014.

Julkaisussa esitellään kuvamateriaalia, jota voi hyödyntää lasten kuvanlukutaidon opettamisessa keskustelemalla kuvista tai hyödyntämällä niitä muiden tehtävien tekemisessä. Aineisto on tarkoitettu 7–12-vuotiaiden parissa työskentelyn avuksi, ja se sopii kouluuyhteistyön välineeksi suunniteltaessa kouluvierailuja esimerkiksi museoon.

Valheelliset mielikuvat

Julia Boström

http://www.mediakasvatus.fi/files/Valheelliset_Mielikuvat_RGB_.pdf

Valheelliset mielikuvat on Julia Boströmin tuottama aineisto, joka on julkaistu Mediakasvatusseuran verkkosivustolla vuonna 2011. Aineistossa pohditaan mainoskuvien kuvamanipulaatiota ilmiönä. Materiaalissa kerrotaan kuvamanipulaatiosta ja rohkaistaan luokassa käytävään keskusteluun manipuloitujen ja manipuloimattomien kuvien eroista.

Lapset kriisien kuvissa, media- ja taidekasvatusopas

Plan Suomi Säätiö

<http://globaalikoulu.plan.fi/opettajille/Download.ashx?id=1238&type=1>

Media- ja taidekasvatusoppaan tavoitteena on lisätä tietämystä lapsen oikeuksista ja kehitysmaiden lasten asemasta kriiseissä sekä kehittää nuorten media- ja kuvanlukutaitoja. Median ja taiteen kuvat kriiseissä elävistä lapsista kertovat heidän elämästään ja oikeuksistaan, mutta avaavat silmiä ihmisoikeuksille myös laajemmin.

Plan Suomi Säätiön vuonna 2010 julkaisema opas on tarkoitettu erityisesti toisen asteen opettajille, museopedagogeille sekä muille nuorten parissa työskenteleville. Julkaisu koostuu asiantuntijoiden artikkeleista, taiteen ja median kuvista sekä kattavasta tehtäväosiosta. Tehtävät soveltuvat muun muassa useiden eri aineiden opetukseen, museotyöskentelyyn, erilaisiin työpajoihin ja nuorisotyöhön.

No Hate Speech Campaign

Euroopan neuvosto

<http://www.coe.int/en/web/no-hate-campaign>

Euroopan neuvoston ideoiman No hate speech -liikkeen tarkoitus on saada hiljainen enemmistö toimimaan ihmisoikeuksien puolesta verkossa ilmaisemalla paheksuntansa vihapuhetta kohtaan. Liikkeessä mm. toivotaan, että kansalaiset ilmoittavat vihapuheesta, ja se julkaisee ilmoituksista esimerkkejä nettisivuillaan. Sivustolta voi myös ladata 214-sivuisen Bookmarks-nimisen julkaisun, jossa neuvotaan, miten vihapuhetta tunnistetaan, sekä rohkaistaan ja neuvotaan sen vastustamiseen. Verkossa on myös useita liikkeitä, jotka haluavat osoittaa tukea ja myötätuntoa hyökkäysten uhreille.

Ei vihapuheelle -liike Suomessa

Plan Suomi

<http://eivihapuheelle.fi/nuorisotila/rakennuspalikat/>

Osana Euroopan Neuvoston aloittamaa No Hate Speech -liikettä Plan Suomi koordinoi vuosina 2013–2015 kampanjaa Suomessa. Sen rahoittajana oli opetus- ja kulttuuriministeriö. Rahoituksen päätyttyä liike on jatkunut nuorten vapaaehtoisena Facebook-ryhmänä.

Ei vihapuheelle -liike pyrkii edistämään sananvapautta ja tasaveroisuutta verkossa ja sen ulkopuolella. Liikkeen linja selviää sitaatista: ”Vihapuheen estäminen ei rajoita

Disinformaatio, vihapuhe ja mediakasvatuksen keinot

sananvapautta, vaan vahvistaa sitä, sillä juuri vihapuheella pyritään vaientamaan ja sulkemaan ihmisiä ja ihmisryhmiä ulos keskustelusta ja yhteiskunnasta.”

Jotta esimerkiksi nuorisotiloista tulisi vihapuheettomia, liike kehottaa seuraaviin toimiin: Tiedostakaa, tunnistakaa ja puuttukaa. Tehkää Tämä on vihapuheeton vyöhyke -kyltti ja laittakaa palautelaatikko nimettömiä kertomuksia varten koetusta ja havaitusta vihapuheesta. Päivittäkää säännöt ja ohjeet sekä seurakaa tilannetta.

Kirjanmerkit – käsikirja verkon vihapuheen torjumiseen

Ei vihapuheelle -liike

<http://eivihapuheelle.fi/wp-content/uploads/2014/11/Kirjanmerkit.pdf>

Kirjanmerkit – käsikirja verkon vihapuheen torjumiseen ihmisoikeuskasvatuksen avulla -julkaisu on suunniteltu tukemaan Ei vihapuheelle -liikettä. Vuonna 2015 julkaistu käsikirja auttaa opettajia ja muita kasvattajia käsittelemään vihapuheen ongelmaa niin virallisessa koulujärjestelmässä kuin sen ulkopuolellakin. Käsikirja on suunniteltu työskentelyyn 13–18-vuotiaiden kanssa, mutta harjoituksia voi muokata myös muille ikäryhmille ja erilaisille oppijoille sopiviksi.

MIL for me

Statens medieråd

<https://www.betterinternetforkids.eu/web/portal/news/detail?articleId=716671>

Ruotsin mediakasvatusviranomaisen on julkaissut opettajille ja oppilaille MIL for me (”Mediatajua minulle”) -online-oppimateriaalit englanniksi, sekä opettajille vinkkejä, esimerkkejä ja harjoituksia aihe maailman käsittelyyn. Oppimateriaalit liittyvät nuorten online-käyttäytymiseen, erityisesti online-kiusaamisen näkökulmasta. Materiaaleissa pohditaan mm. sitä, miksi netissä tuntuu olevan eri säännöt käyttäytymiselle kuin reaalielämässä, sekä mikä on loukkaavaa käytöstä, mikä on laillista, miten puolustautua ja puolustaa muita online-ympäristöissä.

Hat och kränkningar på internet

– En vägledning till vuxna och andra vuxna nära barn

Statens medieråd

<http://news.cision.com/se/statens-medierad/r/nathjalp-till-foraldrar-pa-arabiska-och-somaliska,c2043480>

Vihapuhetta ja nettikiusaamista käsittelevä Hat och kränkningar på internet – En vägledning till vuxna och andra vuxna nära barn -opas antaa vanhemmille konkreettisia vinkkejä. Se neuvoo, miten lasten ja nuorten kanssa voi puhua heidän netinkäytöstään sekä miten netissä tulisi käyttäytyä ja kohdata mahdollisesti eteen tulevaa kiusaamista ja vihapuhetta. Oppaan on julkaissut Ruotsin mediakasvatusviranomaisen Statens medieråd vuonna 2016. Opas on saatavilla ruotsiksi, englanniksi, somaliaksi ja arabiaksi.

Mind over media

Media Education Lab

<http://propaganda.mediaeducationlab.com/>

Media Education Labin tuottama sivusto käsittelee propagandaa mediaympäristöissä. Sivustolla tarjotaan lasten ja nuorten parissa toimiville materiaaleja, ja sinne voi myös itse lisätä sisältöjä ja osallistua keskusteluun propagandan roolista nykyaikana. Yhdysvaltalainen University of Rhode Island ylläpitää Media Education Lab -verkkopalvelua.

Linguistic self-defence guide against antisemitism

Get the Trolls Out Organization

<http://www.getthetrollsout.org/education.html>

Juutalaisvastaisia kirjoituksia ja mielipiteitä seuraavan Get the Trolls Out -organisaation verkkosivuilla on opas vihapuheen kielellisten keinojen tunnistamiseen ja muuttamiseen useilla eri kielillä, ei kuitenkaan suomeksi. Sivustolla on myös ohjeita, videoita ja radiojuttuja siitä, miten voi välttää rasismia ja antisemitismiä sekä ohjeita siihen, miten rasismista ja vihapuheesta voi valittaa ja minne. Sivustolle voi lähettää myös vinkkejä aiheesta.

Anti-Racism Toolkit

Light on -projekti

https://issuu.com/progettisociali/docs/toolkit_stampa

Light on -projektin sivulta voi ladata opetuspaketin rasismien ja vihapuheen torjumiseksi. Tavoitteena on löytää yhteisöllisiä keinoja puuttua rasismien ja syrjinnän symboleihin ja puhetapoihin ja nostaa esiin rasisien kuvaston kielteiset yhteisölliset vaikutukset. Light on -projektia rahoitetaan Euroopan komission perusoikeus- ja kansalaisuusohjelmasta. Vaikuttavuuden lisäämiseksi projektissa keskitytään avaintoimijoihin, kuten poliisiin, oikeuslaitokseen ja kansalaisjärjestöihin. Sivustolla on mm. lomake, jolla voi ilmoittaa rasisien symbolin tai jutun. Projektin visuaalinen tietokanta on käyttökelpoinen kartta yleisimmin käytetyistä rasisista, muukalaisvihamielisistä ja ääriaineisten symboleista ja sanoista.

Hate-Speech: A Five-Point Test for Journalists

Ethical Journalism Network

<http://www.media-diversity.org/en/additional-files/documents/hateSpeechTest.pdf>

Eettisen journalismin verkosto on julkaissut toimittajille ja kirjoittajille tarkoitetun viisiosaisen testin, joka auttaa tunnistamaan vihapuhetta. Sivustolla on paljon siirtolaisuutta ja pakolaisia koskevia tietopaketteja ja artikkeleita. Se tarjoaa toimittajille mottoja: Älä tee sensaatioita. Älä kiirehdi liikaa julkaisemista. Reflektoi ensin hetki.

ReThink

iTunes / Trisha Prabhu

<https://itunes.apple.com/us/app/rethink-stop-cyberbullying/id1035161775?mt=8>

ReThink-sovellus on mobiililaitteille ladattava ilmainen sovellus, joka antaa hälytyksen, jos käyttäjä yrittää lähettää ilkeän viestin esimerkiksi keskustelupalstalle. Ilmoitus pyytää käyttäjää harkitsemaan vielä toisen kerran. Sovelluksen voi ladata puhelimeen iOS- ja Android-laitteille. Sovellus löytyy myös hakemalla ”rethinkwords” tai ”rethink trisha”. Kun sovelluksen lataa kerran, se toimii sekä viesteissä että kaikissa somekanavissa. Vuonna 2016 sovellus aiotaan laajentaa myös tietokoneille. Sovellus toimii vain englannin kielellä. Idean keksi 14-vuotias Trisha Prabhu.

Media Guide -opas journalisteille

Kansanvalistusseura

www.mediaguide.fi

Media Guide on opas sekä aloitteleville että amatööritoimittajille, jotka työskentelevät kirjoittajina, kuvaajina tai julkaisevat journalistista sisältöä. Kansanvalistusseuran tuottama, ulkoasiainministeriön rahoittama medialukutaito-opas on tarkoitettu aikuisille, ja se on julkaistu vuonna 2016 englanniksi ja arabiaksi. Teoksen kirjoittajia, toimittajia ja kääntäjiä mainitaan 12, joista valtaosa on KVS:n henkilöstöä ja kolme Palestiinasta (Media Development Center of Birzeit University).

Media Guide alkaa median murroksen ja journalismin toimintaympäristön muutoksen kuvaamisella: internet on julkaisukanava, jota ei voi hallita. Julkaisun ensimmäiset luvut ovat journalismin ja journalistisen työn perusteiden opas. Ne kertovat, mitä saa tehdä ja mikä ei ole sopivaa teksti- tai kuvavisällöissä. Oppaassa esitellään sekä painetun median, internetin että radio- ja tv-työn ammattikuvat ja annetaan ohjeita. Opas on tiivis mutta käytännöllinen, ja se toimisi myös suomalaisen toimittajaksi aikovan oppaana. Kirjassa on termien selityksiä ja niksejä.

Julkaisun loppuosa käsittelee journalistin kannalta olennaista lainsäädäntöä, itse-sääätelyä, etiikkaa ja journalistin valtaa. Esimerkiksi selvitetään, miten tiedottajan tai lobbaajan ja toimittajan työt ja työn tavoitteet eroavat toistaan, sekä mitä on mainonta ja mitä propaganda. Oppaassa on runsaasti lyhyitä selvityksiä erilaista median ilmiöistä, mm. counter mediasta (vastamediasta), nettikaupasta ja naisten syrjinnästä mediassa. Sananvapaus-luku käsittelee erityisesti Palestiinan lainsäädäntöä. Opas on laadittu projektissa, jonka tarkoitus on kehittää journalismia Palestiinassa. Opas sisältää esimerkkejä myös Suomen ja muiden länsimaiden sekä Lähi-idän mediasta.

Sananvapaus-luku käsittelee erityisesti Palestiinan lainsäädäntöä. Opas sisältää esimerkkejä myös Suomen ja muiden länsimaiden sekä Lähi-idän mediasta. Oppaassa jaetaan koulutuksen avulla tietoa siitä, mitä journalismin kuuluu olla, ja neuvotaan, kuinka oikea journalisti toimii. Julkaisu ei käsittele vihapuhetta tai disinformaatiota vaan neuvoo journalistisen ammattietiikan mukaisten sisältöjen tuotannossa. Opas esittelee, millaista journalismia pidetään arvostettuna länsimaissa ja mihin se pohjaa arvonsa: sananvapauteen ja ihmisoikeuslainsäädäntöön.

Countering online hate speech

Unesco

<http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002332/233231e.pdf>

Unesco korostaa medialukutaidon tärkeyttä. Se on julkaissut vuonna 2015 radikalisoitumisen estämisen ohjekirjan Countering online hate speech. Julkaiseminen liittyy YK:n turvallisuusneuvoston syyskuussa 2014 ja lokakuussa 2015 tekemiin päätöksiin, joista varsinkin jälkimmäinen painottaa koulutusta keinona radikalisoitumisen estämiseen. Kirjaan liittyy erillinen opettajan opas Teacher's guide on the prevention of violent extremism. Unescon oppaissa on kattavat kirjallisuusluettelot.

Imagine a world without hate

Anti-Defamation League

<http://www.adl.org/imagine/imagine-video-educators-guide.pdf>

Anti-Defamation League on yhdysvaltalainen kansalaisjärjestö, jonka kampanja Imagine a world without hate sisältää samannimisen videon. Vuonna 1913 perustettu järjestö toimii antisemitismia ja kiihkoilua vastaan, puolustaa demokraattisia ihanteita, suojelee kansalaisoikeuksia ja tukee Israelia. Järjestö tarjoaa opetusmateriaaleja kouluille, yrityksille ja järjestöille.

Vem är du? En bok om tolerans

Pernilla Stalfelt

Kirja lähetettiin vuonna 2012 Ruotsissa kaikille kolmannen luokan 100 000 oppilaalle. Kirja opettaa suvaitsevaisuutta ja tasa-arvoa, mutta pyrkii erityisesti näyttämään, kuinka pelko erilaisuudesta voidaan kääntää positiiviseksi ja jännittäväksi. Vem är du? En bok om tolerans -kirjan on julkaissut Rabén & Sjögren -kustantamo.

Stopping Hate: How to Counter Hate Speech on Twitter?

Media Diversity Institute

<http://www.stoppinghate.getthetrollsout.org/>

Media Diversity Institute on julkaissut Stopping Hate: How to Counter Hate Speech on Twitter? -oppaan vuonna 2016 vihapuheen käsittelemiseen Twitterissä. Opas sisältää paljon hyviä käytännön vinkkejä kaikille Twitterin käyttäjille, oli kyseessä sitten yksityishenkilö tai organisaatio. Vastapuhe on tapa vastata vihamielisiin viesteihin. Mikäli leviäviin myytteihin, valheisiin, vihamieliseen retoriikkaan ja solvaukseen ei reagoida, se voi johtaa ongelman pahenemiseen – varsinkin, jos vihapuheen kohteeksi joutuneet henkilöt eivät ole tietoisia tarjolla olevasta tuesta. Vihapuheen levittäjät saavat lisää luottamusta, ellei heitä haasteta. Media Diversity Instituten sivuilta löytyy opetusmateriaalia ja tutkimusta myös muista aiheista, kuten Työkalu-paketti rasmin vastustamiseen.

Onko tämä totta? -oppimateriaali

Sanomalehtien liitto

<http://sanomalehtiopetuksessa.fi/wp-content/uploads/Onko-taemae-totta.pdf>

Sanomalehtiweekin Onko tämä totta? -oppimateriaali vuodelta 2016 antaa työkaluja luotettavan tiedon tunnistamiseen. Materiaali on suunnattu yläkouluikäisille ja toisen asteen opiskelijoille, ja se tarjoaa tukea lähdekritiikkiin ja median luotettavuuden punnintaan. Oppimateriaalissa avataan tiedon luotettavuutta tarkastelemalla mielipiteen ja faktan eron kaventumista, vale uutisia, netin keskustelukulttuuria ja niin kutsuttuja trollitehtaita. Siinä pureudutaan myös mainonnan ja journalismin rajaan sekä totuuteen kuvassa. Jokaiseen teemaan liittyy erilaisia harjoituksia, joista monet pureutuvat ajankohtaisiin lehtijuttuihin. Aiheita peilataan Journalistin ohjeisiin ja materiaalissa käsitellään myös sitä, miten lähdekriittinen journalismi eroaa muusta sisällöstä.

Luin sen netistä, onko se totta?

Mannerheimin Lastensuojeluliitto

http://www.mll.fi/nuortennetti/mina_ja_media/kaikki-netissa-ei-ole-totta/

Nuortennetti-sivustolla on kokonaisuus nimeltä Minä ja media. Kaikki netissä ei ole totta -osiossa nuoria kannustetaan punnitsemaan netissä julkaistavaa tietoa julkaisijan ja keskustelijoiden, aineiston sekä keskustelujen laadun ja tiedon varmistettavuuden kannalta niistä esitettävien eri kysymysten valossa. Kysymykset voivat koskea esimerkiksi sivuston ulkoasua tai varmistettavuutta. MLL:llä on myös 30-sivuinen Oikeutesi netissä -opas. Se on laadittu aineistoksi samannimisen kokonaisuuden opettajalle ja sisältää videoita, tehtäviä ja kysymyksiä.

Mondokio – educational tool

Mondokio

<http://www.mondokio.com/>

Mondokio, italiaksi ”maailman silmä”, on verkkosivusto, joka on suunnattu toisen asteen oppilaitoksille, ja sen kohderyhmänä ovat 15–18-vuotiaat nuoret. Palvelu tarjoaa näkökulmia siihen, miten samat uutiset nähdään eri puolilla maailmaa. Mondokiolla pyritään kansainvälisten asioiden, kriittisen ajattelun ja lähdekritiikin oppimiseen. Opettajalle Mondokio tarjoaa materiaalia ja valmiita tuntuunnetelmia. Mondokio on kouluille suunnattu osittain maksullinen palvelu.

Mikä on totta? Fakta vai fiktiota?

AV-arkki

www.av-arkki.fi/edu/wp-content/uploads/2014/11/mika_on_totta_opetuspaketti_3.pdf

AV-arkin tuottama Mikä on totta? -opetuspaketti (2014) on tarkoitettu erityisesti varhaiskasvatustajien käyttöön. Sisällöt soveltuvat kuitenkin käytettäväksi myös vanhempien lasten kanssa. Lapsen on usein vaikeaa hahmottaa, mikä meitä ympäröivän audiovisuaalisen viestinnän kerronnasta on totta ja mikä keksittyä. Tämän julkaisun

artikkelit taustoittavat aihetta opettajille, kasvattajille ja vanhemmille. Anu Mustosen artikkeli on kirjoitettu mediapsykologian ja lapsen kehittymisen näkökulmasta. Annamari Vänskän tulokulma taas on laajemmin visuaalisen kulttuurin ja muodin tutkimuksessa. Artikkelien tarkoituksena on tarjota kasvattajille uusia näkökulmia audiovisuaaliseen mediaan ja mediakasvatustyöhön. Opetuspaketti sisältää artikkeleiden lisäksi toiminnallisia tehtäviä mediakasvatuksen tueksi.

Muokatun kuvan lukutaito

Tampereen yliopisto / Sanni Petäjistö, Soila Salminen, Maiju Torkkeli, Hanna Tuulonen

<http://kuvanlukutaito.weebly.com/>

Tampereen yliopiston opiskelijaryhmän vuosina 2015–2016 laatima nettisivusto muokatun kuvan lukutaidosta pitää sisällään kuvankäsittelyn historiaa ja tekniikoita sekä vinkkejä muokatun kuvan tunnistamiseen. Nettisivut muodostavat tiiviin esitteen kuvankäsittelystä esimerkkeineen. Sivustolta löytyy myös lähdekirjallisuutta.

3.2 DISINFORMAATIO JA FAKTANTARKISTUS

Yksiselitteisen totuuden esittäminen ei ole helppoa. Lähtökohdiltaan ristiriitaisista aiheista se on vaikeaa ja toisinaan mahdotonta. Eri mielipiteiden esittämiseen on oltava oikeus, mutta vääräksi tiedetyn tiedon, disinformaation, tarkoituksellinen levittäminen on väärin. Sekä tutkijoiden että journalistien työn ydin on todenmukaisten faktojen etsiminen, välittäminen sekä tulkintojen ja lähteiden avoimuus. Esittelyssä on useita journalismin ja poliitikkojen puheissa esitettyjen tietojen paikkansapitävyyttä tarkistavaa organisaatiota.

Disinformaatio-katsaus

European External Action Service (EEAS)

https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/9443/disinformation-review_en

Disinformation Review -julkaisuun kerätään Venäjän eri maihin ja eri kielillä tuottamaa disinformaatiota. Tarkoituksena on paljastaa Venäjän tuottamaa, Euroopan maihin kohdistuvaa disinformaatiota, näyttää sen laajuus ja estää väärän tiedon leviäminen. Projektia rahoittaa Euroopan Unioni. Disinformaatiota tunnistaa ja kerää yli 400 eurooppalaisen toimittajan, tutkijan, organisaation ja julkisen toimijan verkosto yli kolmessakymmenessä maassa.

Learning Disinformation

British Library

<http://www.bl.uk/learning/cult/disinfo/disinformation.html>

British Library julkaisee sivustoa, jossa on tarjolla tehtäviä ja niihin liittyviä keskustelunaiheita. Miten totuutta muokataan -tehtävässä etsitään mediajutusta esimerkkejä yksilöistä tai ryhmistä, jotka ovat jääneet kiinni valheesta. Mitä keinoja he käyttivät saadakseen keksimänsä asiat näyttämään oikeilta? Sivustolla on linkki elokuvaan, johon on tietoisesti lisätty disinformaatiota. Katsojan tehtävä on löytää virheellinen tieto ja antaa vastauksensa nettilomakkeella, joka näyttää, kuinka hyvin vastaaja löysi disinformaatiota.

Faktabaari

Faktabaari

<http://faktabaari.fi>

Faktabaari on suomalainen faktantarkistusorganisaatio, joka perustettiin vuonna 2014 amerikkalaisten esikuvien mukaan tarkistamaan erityisesti poliittisen journalismin ja poliitikkojen esittämien faktojen oikeellisuutta. Kansalaiset voivat ilmoittaa netissä lomakkeella juttuja, joissa faktat ovat heidän mielestään väärin. Sivustolla näytetään faktantarkistuksen tulos: totta, valetta vai siltä väliltä? Faktabaari ei ota juttuja käsitelläkseen oma-aloitteisesti vaan ainoastaan ilmoitusten perusteella. Tarkistettavaksi valittujen juttujen tarkistuksen tekevät Faktabaarin vapaaehtoiset asiantuntijat.

Huhumylly

Kollektiivit Kaivuri ja Sylttytehdas

<https://huhumylly.info/>

Huhumylly kartoittaa uutisina esitettyjä perättömiä huhuja turvapaikanhakijoista. Huhumylly-sivuston kartalle kootaan ne huhut, jotka joko Journalistin ohjeisiin sitoutunut media tai viranomainen on katsonut aiheelliseksi kumota. Huhumyllyn ovat perustaneet vuonna 2016 journalistiset kollektiivit Kaivuri ja Sylttytehdas, joihin kuuluu suomalaisia journalisteja ja tutkijoita.

Faktantarkistus-blogi

Johanna Vehkoo

<https://vehkoo.wordpress.com/tag/faktantarkistus/>

Blogissaan toimittaja Johanna Vehkoo selvittää, mistä faktantarkistuksessa on kyse, sekä käy läpi erilaisia journalistisia tapauksia, joissa faktantarkistusta on tarvittu.

Valheenpaljastaja-blogi

Yle / Johanna Vehkoo

<http://yle.fi/aihe/taxonomy/term/79518/15>

Toimittaja Johanna Vehkoon Valheenpaljastaja-blogikirjoituksia julkaistaan Ylen Kuningaskuluttajan sivuilla. Yllä oleva linkki vie sivuston artikkeliin Onkohan toi tarua vai totta?

Full Fact

Fullfact-säätiö

<http://fullfact.org>

Sivusto korjaa virheitä ja selvittää monimutkaisia asioita omissa jutuissaan laajemmin kuin yhdessä uutisjutussa on mahdollista.

Duke Reporters lab

Duke University / professori Bill Adair

www.reporterslab.org/fact-checking/

Sivusto sisältää mm. tietokannan eri puolilla maailmaa toimivista faktantarkistusorganisaatioista ja faktantarkistusblogeista sekä kertoo aihepiirin uutisia eri puolilta maailmaa.

Factcheck

Annenberg Public Policy Center of the University of Pennsylvania

<http://www.factcheck.org/>

Sivustolla tarkastellaan Yhdysvaltojen poliittista uutisointia, poliitikkojen puheita ja vaalimainoksia. Tarkoitus on auttaa äänestäjiä seulomaan tarkoitushakuinen virheellinen tieto oikeasta tiedosta mm. julkaisemalla väärää tietoa oikaisevia omia artikkeleita. Sivulle voi myös lähettää kysymyksiä.

PolitiFact*Tampa Bay Times*<http://politifact.com/>

PolitiFact on sivusto, jota ylläpitää yhdysvaltalainen Tampa Bay Times ja sen toimittajat sekä lehteä avustavat mediat. Toimittajat tarkistavat niin poliitikkojen kuin lobbareiden tai blogitekstien lausumien todenperäisyyttä. Niiden totuudellisuutta arvioidaan symboleilla, kuten ”puoleksi totta” tai ”ihan pielessä”. Sivustolla on ns. totuusmittari, Truth-O-Meter, jossa seurataan mm. poliitikkojen vaalilupauksia ja niiden toteutumista. Takinkäntö-mittarilla kerrotaan onko poliitikko vaihtanut mielipiteitään.

Opensecrets*The Center for Responsive Politics*<https://www.opensecrets.org/>

OpenSecrets seuraa rahankäyttöä Yhdysvaltojen politiikassa. Se julkaisee ajankohtaisia artikkeleita ja raportteja. Sivustolla on myös oppaita äänestäjille ja kansalaisille, esimerkiksi ”10 asiaa, jotka äänestäjien pitäisi tietää rahan vaikutusvallasta politiikassa”.

Snopes*David ja Barbara Mikkelson*<http://www.snopes.com/>

Snopes kumoaa urbaaneja legendoja ja myyttejä. Sivustolle voivat kansalaiset ilmoittaa erilaisista huhuista.

Hoax Slayer*Brett Christensen*<http://www.hoax-slayer.com/>

Australialainen sivusto kumoaa sosiaalisen median väärää tietoa, julkaisee varoituksia roskaposteista ja antaa ohjeita sen tunnistamiseen ja välttämiseen.

3.3 YHTEISKUNNALLISTA TOIMINTAA, KESKUSTELUA JA MEDIASISÄLTÖJÄ

Uutismediassa ja lehdistössä esitellään ja referoidaan disinformaatio- ja vihapuhe-tutkimusta ja -raportteja. Mediassa myös keskustellaan aiheista sekä esitellään näkemyksiä tai ilmiöitä, joita ei ehkä vielä ole tutkittu. Laajasti ottaen yhteiskunnallista keskustelua ovat myös rahoitusavaukset, kuten esitelty Merkityksellinen Suomessa -toimintaohjelma sekä suomalaiset ja kansainvälisten järjestöjen kampanjat.

Merkityksellinen Suomessa -toimintaohjelma

Opetus- ja kulttuuriministeriö

<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2016/liitteet/MerkityksellinenSuomessa.pdf?lang=f>

Opetus- ja kulttuuriministeriö on 2.5.2016 julkaissut toimintaohjelman, joka toteutetaan vuosina 2016–2018 ja johon on varattu kuusi miljoonaa euroa. Otsikon mukaan se on ”ohjelma vihapuheen ja rasismien estämiseksi ja yhteiskunnallisen osallisuuden edistämiseksi”. Ohjelman tarkoituksena on parantaa kansalaisten monilukutaitoa sekä edistää nuorille ja kasvattajille suunnattujen mediakasvatustieteiden luomista.

Toimintaohjelma listaa useita toteuttajia, siis käytännössä tahoja, jotka voivat hakea rahoitusta. Ohjelmassa todetaan, että järjestösektorin roolin tulee olla vahva. Opetus- ja kulttuurialan toimet ovat keskeisiä. Euroopan sosiaalirahaston hankkeiden rahoituksessa kriteereinä ovat monikulttuurisuus ja yhteisöllisyys. Kohdennettua tukea suunnataan esimerkiksi kirjastoille, ja täydennyskoulutuksen tuottamista opettajille edistetään. Opettajankoulutuksessa pitää huomioida ”Demokratia ja ihmisoikeudet. Tavoitteet ja sisällöt opettajankoulutuksessa” -suositukset. Nuoriso-, opiskelija- ja varhaisnuorisjärjestöt ym. organisaatiot on saatava vahvistamaan opiskelijoiden toimintaa monikulttuurisen oppimisympäristön luomiseksi ja vihapuheen torjuntaan. Tavoitteena on, että jokainen nuorten kanssa työskentelevä tietää, miten rasismia ja vihapuhetta ehkäistään ja miten niihin puututaan. Toimintaohjelmassa luvataan tukea kuntien nuorisotoimelle ja urheilujärjestöille. Tukea aiotaan suunnata myös uskuntoon liittyvän vihapuheen vähentämiseen.

Kysely tutkijoiden asiantuntijaroolissa saamasta palautteesta

Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta

http://www.tjnk.fi/sites/tjnk.fi/files/TJNK-kysely-palautteesta_tulosyhteenveto-22122015_1.pdf

Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta (TJNK) teki keväällä 2015 kyselyn tutkijoille heidän saamastaan yleisöpalautteesta kun he esiintyvät asiantuntijoina julkisuudessa, esimerkiksi kirjojen julkistamistilaisuuksissa, haastateltavina tai kirjoittajina mediassa tai seminaarien esiintyjinä. Kyselyssä kerättiin tietoa häiritsevistä palautteista. Ilmeni, että osa palautteesta on häiritsevää. Häiritsevää palautetta tutkijat ovat saaneet monin eri tavoin kuten suusanallisesti, erilaisissa viestimissä ja sosiaalisessa mediassa.

Kun olisi puhuttavaa, mutta vaiennetaan

Tutkimuseettinen neuvottelukunta

<http://www.etiikanpaiva.fi/2015>

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan vuosittain järjestämässä Etiikan päivässä puhuttiin vuonna 2015 vihapuheesta osiossa ”Kun olisi puhuttava, mutta vaiennetaan”. Suomen perustuslain 2. luku turvaa tieteen, taiteen ja ylimmän opetuksen vapauden. Joidenkin aiheiden tutkijat miettivät kuitenkin nykyään pitkään, mitä tutkimuksesta julkisesti kertovat. Jos tutkija sensuroi tuloksiaan vihapuheen pelossa, se on uhka paitsi hänen sananvapaudelleen myös tieteen avoimuudelle.

Countering online hate speech

Yhdistyneet Kansakunnat / Turvallisuusneuvosto

http://www.un.org/en/sc/ctc/docs/2015/SCR%202178_2014_EN.pdf <http://unoy.org/wp-content/uploads/SCR-2250.pdf> /

Countering online hate speech -raportti on YK:n kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö Unescon julkaisema laaja selvitys nettivihasta. Vihan ilmaisun määritelläkseen Unesco tarkastelee sitovia kansainvälisiä yleissopimuksia. YK:n turvallisuusneuvosto on tehnyt syyskuussa 2014 ja lokakuussa 2015 päätöksiä, joista varsinkin jälkimmäinen painottaa koulutusta keinona radikalisoitumisen estämiseen. Myös Unesco korostaa medialukutaidon tärkeyttä ja ehdottaa kansalaiskasvatuksen, citizenship education, lisäämistä varmistamaan kansalaisten ymmärrystä ja vastuuta. Unesco käyttää myös käsitettä Global Citizenship, minkä tavoitteena on kasvattaa globaalia kansalaisvastuuta ja globaalia humanisuutta edistämällä Global Citizenship -koulutusta.

Kansalaiskasvatus koulujen välineeksi ääriajattelua vastaan

Haaste-lehti / Minna Tikka

<http://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste22015/kansalaiskasvatuskoulujenvaelineeksiaraajatteluavastaan.html>

Jyväskylän yliopiston dosentti Sakari Suutarinen korostaa kansalaiskasvatuksen asemaa väkivaltaisen radikalisoitumisen ennaltaehkäisemisessä rikosentorjuntaneuvoston ja oikeusministeriön julkaiseman Haaste-lehden artikkelissa.

Kansalaiskasvatus

School Education Gateway

http://www.schooleducationgateway.eu/fi/pub/theme_pages/citizenship.htm

Sosiaalisten ja kansalaistaitojen kehittäminen sekä tasa-arvon, sosiaalisen yhteenkuuluvuuden ja aktiivisen kansalaisuuden edistäminen kouluopetuksessa on yksi Euroopan unionin Koulutus 2020 -ohjelman päätavoitteista. Ideana on, että Euroopan maissa kansalaisten tulisi osallistua yhteiskunnalliseen ja poliittiseen elämään, ei vain demokraattisten perusarvojen vaalimiseksi yksilöiden ja yhteiskunnan elämässä vaan myös sosiaalisen yhteenkuuluvuuden edistämiseksi yhä kasvavan sosiaalisen ja kulttuurisen moninaisuuden keskellä. Tehokkaiden toimintatapojen kehittäminen tämän tavoitteen saavuttamiseksi on merkittävä haaste päättäjille ja alan toimijoille. Kansalaiskasvatusohjelmasta löytyy linkin takaa tietoa suomeksi.

[Disinformaatio, vihapuhe ja mediakasvatuksen keinot](#)

Nettipoliisit tuskastuivat

Taloussanommat / Elina Ranta

<http://www.taloussanommat.fi/ihmiset/2016/02/06/nettipoliisit-tuskastuivat-ei-tallinen-meno-voi-loputtomiiin-jatkua/20161441/12>

Artikkelissa nettipoliisi toivoo apua vihapuheen valvontaan. Ministeriöistä lisäresursseja, ohjausta tai lainmuutoshankkeita ei ole tulossa (helmikuussa 2016), mutta poliisi tehostaa toimintatapojaan pahimpien ylilyöntien kitkemiseksi. Turvapaikanhakijoiden tulon kiihdyttämä vihanlietsonta täyttää useinkin rikoslain tunnusmerkit kiihottamisesta kansanryhmää vastaan. Useista eri syistä viestit ja kirjoitukset jäävät kuitenkin rankaisematta ja verkkoon. Artikkelin mukaan poliisi on erityisen huolissaan siitä, että kriittisesti maahanmuuttoon suhtautuvat ihmiset eivät välttämättä näe, mitä asenteiden koventamisesta ja vastakkainasettelusta seuraa. Se voi myötävaikuttaa etnisten jengien syntymiseen.

Vihapuheen liennyttämiseen poliisilla on käytännöllisiä vinkkejä. Poliisin tarkoituksena on mennä mukaan keskusteluun, reagoida reaaliaikaisesti ja tuottaa oikeaa tietoa lain rajoista ja turvapaikanhakijoihin liitetystä tapahtumista. Tavoitteena on, että keskustelu muuttuisi asiallisemmaksi. Keskustelua leimaa väärä tieto sekä väärinymmärrykset ja ymmärtämättömyys siitä, mihin vihamielinen retoriikka netissä voi johtaa.

Vihapuhe voi olla hyväkin asia

Kansan Uutiset / Pontus Purokuru

<http://www.kansanuutiset.fi/artikkeli/3406383-vihapuhe-voi-olla-hyvakin-asia>

Vuonna 2015 julkaistussa artikkelissa todetaan, että vihapuhe on aina poliittista. Artikkelin nostaa esille tärkeitä aiheita ja yhteiskunnallisia teemoja siitä, mitä vihapuhe on. Vihapuheen käsite siirtää yhteiskunnallisen ongelman yksilön tunnetilaan. Onko ongelmana juuri viha? Entä jos jostakin vähemmistöstä puhutaan halveksuvasti, mutta puhe ei ole vihaista? Vihapuhe on samalla tavalla monitulkintainen ja monimutkainen käsite kuin suvaitsevaisuus tai monikulttuurisuus.

Me tiedämme missä asut

YLE.FI / Hannele Valkeejärvi & työryhmä

http://yle.fi/uutiset/me_tiedamme_missa_asut/6590408

Hannele Valkeejärvi ja työryhmä on kirjoittanut vuonna 2013 vihapuheen vastaisen artikkelin, jossa äänessä on noin 20 vihapuheen kohteeksi joutunutta eri elämän aloilla toimivaa ja ansioitunutta ihmistä. Joukossa ovat mm. Astrid Thors, Jani Toivola, Hussein Mohamed, Virpi Salmi, Roman Schatz ja Marko Forss.

Artikkeli pureutuu kysymykseen, miksi anonyymista vihasta on tullut arkipäivää. Aggressiiviselle keskustelukulttuurille, jossa voidaan esimerkiksi ilmoittaa viestin kohteelle tappamisesta, raiskaamisesta, hakkaamisesta tai häpäisemisestä, on löytenyt ainakin neljä selitystä: 1) valtavassa tietovirrassa erottuu raskaalla ilmaisulla, 2) kun ei ole kykyä analysoida, tullaan tunne edellä, 3) voimaton raivo on saanut purkautumistien, jota sosiaalinen kontrolli ei rajoita, sekä 4) ääri-ideologioihin keskit-

tyneet viharyhmät eristyvät omiin ryhmiinsä. Artikkelin loppuun on listattu linkkejä, jotka valottavat vihapuhetta eri puolilta, ja annetaan ohjeita, miten vihapuheeseen tulee suhtautua ja miten siihen kannattaa reagoida tai olla reagoimatta. ”Me tiedämme missä asut” -nettispesialisti keräsi yhden vuorokauden aikana noin 150 000 lukijaa. Pakettia jaettiin ahkerasti sekä Facebookissa että Twitterissä.

Vihapuhe vahingoittaa

SETA

<http://seta.fi/seta-vihapuhe raportista-vihapuhe-vahingoittaa-on-korkea-aika-puuttua-siihen/>

Vuonna 2015 julkaistun ”Vihapuhe vahingoittaa, on korkea aika puuttua siihen” -nettiartikkelin pohjana on oikeusministeriön vihapuhetutkimus ja erityisesti vihapuheen vaikutus sateenkaari-ihmisiin. Vihapuheen kohteiksi joutuneista vastaajista vain pieni osa oli ilmoittanut vihapuheesta tai häirinnästä jollekin taholle. Sateenkaari-ihmisistä jopa 81 prosenttia ei ollut ilmoittanut vihapuheesta tai häirinnästä kenellekään. Ilmoittamatta jättämisen yleisin syy oli vastaajien mukaan se, etteivät he uskoneet, että asialle olisi tehty mitään. Keinoina vihapuheen tunnistamiseen ja sen vähentämiseen todetaan, että tarvitaan selvä viesti viranomaisilta ja julkisessa asemassa olevilta ihmisiltä, ettei vihapuhetta hyväksytä. Etenkin, kun osa poliitikoista ja julkisessa asemassa olevista ihmisistä on osallisia vihapuheeseen, tarvitaan nykyistä paljon voimakkaampi viesti siitä, ettei vihapuhetta hyväksytä yhteiskunnassamme. Tarvitaan myös lisää tietoa niin työpaikoille kuin kouluhinkin siitä, mikä on vihapuhetta ja häirintää ja minkälainen puhe on syrjivää.

Naisjärjestöt: Naisvihan nousu akuutein ongelma

YLE.FI / Laura Savolainen

http://yle.fi/uutiset/naisjarjestot_naisvihan_nousu_akuutein_ongelma/8724421

Ylen uutinen maaliskuulta 2016 pureutuu siihen, miten naisviha on lähtenyt kasvuun lisääntyneen vihapuheen myötä. Uutinen perustuu pitkälti Suomen UN Women -järjestön ja Naisasialiitto Unionin piirissä tehtyihin haastatteluihin. Suomen UN Women -järjestön mukaan naisviha on lisääntynyt maahanmuuttokeskustelun myötä. Nettiviha ruokkii uhkailua ja fyysisen väkivallan ilmenemistä myös virtuaalitodellisuuden ulkopuolella. Naisvihan vähentämisen keinoksi ehdotetaan vahvempaa reagointia. Myös sen hiljaisen enemmistön, joka ei hyväksy naisvihaa, tulisi avata suunsa.

Soittoja 15 minuutin välein

Keskisuomalainen / Tarja Kovanen

<http://www.ksml.fi/kotimaa/MV-sivuston-vastainen-kampanja-toi-tappouhkauksia-Soittoja-15-minuutin-valein/719776>

”Soittoja 15 minuutin välein” -artikkelissa on haastateltu SONK ry:n puheenjohtaja Sanna Huumoista tammikuussa 2016. Sosiaalidemokraattiset Opiskelijat SONK ry käynnisti loppiaisena kampanjan vihasivustona tunnettua MV-sivustoa vastaan. Kampanjassa otetaan yhteyttä yrityksiin, joiden ilmoituksia sivustolla on. Moni yritys

on vetänyt mainoksiaan pois, kiitellyt yhteydenotosta ja todennut, ettei halua olla tekemisissä tällaisen julkaisun kanssa. Huuemonen kertoo saaneensa useita väkivallalla uhkaavia viestejä ja tappouhkauksia. Suurin osa viesteistä on hyvin rasismisävytteisiä. Huuosen mukaan MV-sivuston vastaiseen kampanjaan ryhdyttiin, koska pelkkä tieto sivuston levittämästä vihapuheesta ja valheellisesta informaatiosta ei tuntunut riittävän.

Teknologiajätit lupasivat EU-komissiolle

Helsingin Sanomat / Laura Halminen

<http://www.hs.fi/kotimaa/a1464661713351>

Toukokuussa 2016 julkaistussa jutussa kerrotaan, että teknologiajätit lupasivat EU-komissiolle siivota vihapuheen verkosta 24 tunnissa. Euroopan komissio on sopinut neljän suuren yrityksen kanssa peruseriaatteista, joihin yritykset sitoutuvat vihapuheen torjunnassa. Facebook, Twitter, Youtube ja Microsoft ottavat käyttöön menettelyjä, joilla väkivaltaan ja vihamieliseen sisältöön puututaan. Komissio, yritykset, kansalaisjärjestöt ja EU-maiden viranomaiset lisäävät yhteistyötään, jotta verkon vihapuheesta ilmoittamista voidaan tehostaa edelleen. Kansalaisjärjestöillä ja verkkosivustojen tuottajilla on keskeinen rooli torjuttaessa vihamielisyyden lisääntymistä verkossa. Ne luovat vasta-argumentaatiota, jolla edistetään syrjimättömyyttä, suvaitsevaisuutta ja kunnioitusta.

The Web We Want

The Guardian

<https://www.theguardian.com/technology/series/the-web-we-want>

The Guardian -lehti on käynnistänyt kampanjan netin väärinkäyttöä vastaan. Lehti pyysi lukijoilta ehdotuksia siitä, mitä se voisi tehdä nettikirjoittelun parantamiseksi.

Vihapuhe kasvattaa väkivallan uhkaa

OAJ / Riitta Korkeakivi

http://www.oaj.fi/cs/oaj/Uutiset?&contentID=1408912931283&page_name=Sisaministerio+Vihapuhe+kasvattaa+vakivallan+uhkaa

Opetusalan ammattijärjestön nettisivuilla julkaistu artikkeli keskittyy sisäministeriön julkaisemaan tutkimukseen, jossa kartoitetaan uhkia väkivaltilanteiden ennaltaehkäisemiseen. Artikkelissa on esimerkkejä siitä, miten koulu ja opettajat voivat omalta osaltaan ennaltaehkäistä vihapuhetta ja radikalisoitumista. Medialukutaito ja kriittinen ajattelu ovat esimerkkejä asioista, joilla jokainen opettaja voi tavallisella oppitunnilla vaikuttaa ääriajatteluun. Sisäministeriö valmistelee yhdessä opetus- ja kulttuuriministeriön ja opetushallituksen kanssa opettajille täydennyskoulutusta, joka antaisi opettajille valmiuksia puuttua vihapuheeseen.

3.4 RAPORTTEJA JA TUTKIMUKSIA

Disinformaatio ja vihapuhe ovat tutkimuskohteina monilla eri tahoilla ja tieteenaloilla. Esittelemme lähinnä suomalaista ja pohjoismaista tutkimusta.

Selvitys vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin *Oikeusministeriö*

<http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1456826655763.html>

Vuonna 2016 julkaistun ”Usein joutuu miettimään, miten pitäisi olla ja minne olla menemättä” -selvityksen kohderyhmänä ovat romanit, saamelaiset, vieraskieliset, ulkomaiden kansalaiset ja maahanmuuttajataustaiset henkilöt, vammaiset henkilöt sekä uskonnollisiin vähemmistöihin ja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat henkilöt. Selvityksen aiheena on vihapuheen ja häirinnän kohdistuminen ja vaikutukset eri vähemmistöryhmiin. Tiedonkeruu perustuu eri kanavia hyödyntäen tiedotettuun avoimeen kyselyyn (N 1 475) sekä kohderyhmä- (N 43) ja asiantuntija-haastatteluihin (N 13). Aineiston perusteella kuvataan ilmiötä ja kokemuksia, mutta ei tehdä yleistettäviä kohderyhmäkohtaisia johtopäätöksiä vihapuheen ja häirinnän yleisyydestä.

Selvityksen mukaan poliittisten toimijoiden tulisi selkeämmin irtisanoutua rasis- mista ja osoittaa se myös käytännössä niin paikallis- kuin valtakunnanpolitiikan ja yksittäisten poliitikkojen tasolla. Toimitetun median tulisi ottaa selkeä rooli laaja-alai- sen tiedon tarjoamisessa mutta myös virheellisen tiedon oikaisemisessa. Uutis- median keskustelufoorumien pitäisi näyttää, että ne ottavat moraalisen ja eettisen vastuun toiminnastaan, sekä korostaa vastuullista sanankäyttöä. Verkossa tapahtu- van vihapuheen ja häirinnän estämiseksi tulisi laajempaan ilmapiiriin vaikuttamisen lisäksi panostaa verkkopoliisin resursseihin. Poliisien ammattitaidon kehittäminen ra- sististen ja muiden viharikosten tunnistamiseen ja tutkintaan tulisi varmistaa, samoin poliisin lisäkoulutus ja uhrien palveluohjaus. Kouluissa ja oppilaitoksissa tulisi olla nollatoleranssi syrjinnälle, ja henkilöstön ja nuorten tietoisuutta moninaisuudesta ja sen kunnioittamista tulisi lisätä.

Väkivaltaisen ekstremismin tilannekatsaus 1/2016

Sisäministeriö

<http://www.intermin.fi/julkaisu/232016?docID=69180>

Väkivaltaisella ekstremismillä tarkoitetaan sitä, että väkivaltaa käytetään, sillä uha- taan, siihen kannustetaan tai se oikeutetaan laajemmalla aatemaailmalla perustellen. Ekstremistisen rikoksen tekijän taustalla on usein ryhmä tai liike ja yhteinen aate- maailma. Suomessa on väkivaltapotentiaalia omaavia ääriliikkeitä ja -ryhmiä, jotka ajoittain kohdistavat väkivaltaa tai sen uhkaa viranomaisia, vähemmistöryhmiä tai poliittisia vastustajiaan kohtaan, ilmenee sisäministeriön 15.8.2016 julkaisemasta väkivaltaisen ekstremismin tilannekatsauksesta, joka koskee vuotta 2015. Euroop- paan suuntautunut pakolaisvirta ja myös Suomeen saapuneiden turvapaikanhakijoi- den suuri määrä vaikutti väkivaltaisten ääriliikkeiden toimintaan.

Disinformaatio, vihapuhe ja mediakasvatuksen keinot

Osa ekstremistisistä rikoksista on myös viharikoksia. Viharikos on rikos, jonka motiivina on ennakkoluulo tai vihamielisyys uhrin oletettua tai todellista etnistä tai kansallista taustaa, uskonnollista vakaumusta tai elämänskatsomusta, seksuaalista suuntautumista, vammaisuutta tai muuta näihin verrattavaa ominaisuutta kohtaan.

Raportin mukaan poliisi, opettajat ja sosiaalityöntekijät ovat ennalta ehkäisevän työn ytimessä. Väkivaltaista radikalisoitumista ja ekstremismia, joka äärimmillään voi johtaa jopa terrorismiin, voidaan parhaiten torjua ennaltaehkäisevällä työllä. Ennaltaehkäisy on aina tehokkaampaa kuin seurausten korjaaminen. Kansallinen väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma hyväksyttiin keväällä 2016. Sen tavoitteena on varmistaa, että joka puolella Suomea on valmiudet ja pysyvät rakenteet ennaltaehkäistä väkivaltaista radikalisoitumista ja ekstremismia.

Rajanveto joidenkin viharikosten ja väkivaltaiseen ekstremismiin liittyvien rikosten välillä on ajoittain haastavaa. Suuri osa ekstremistisistä väkivaltarikoksista on viharikoksia, mutta vain pieni osa kaikista viharikoksista on väkivaltaista ekstremismia. Poliisin tietoon tulleiden viharikosten määrä on aiempina vuosina pysynyt samalla tasolla usean vuoden ajan. Vuoden 2015 tilanteesta saatujen ennakkotietojen perusteella näyttäisi kuitenkin siltä, että poliisin tietoon tulleiden viharikosten määrä olisi lisääntynyt merkittävästi. Tämän taustalla saattaa vaikuttaa yhteiskunnallinen keskustelu ja sen myötä poliisin ja viharikosten uhrien lisääntynyt tietoisuus siitä, mikä on viharikos. Tutkimus näkee Suomessa useita kehityskulkuja, jotka yhteiskuntatieteissä yleisesti yhdistetään poliittisen väkivallan mahdollistumiseen.

SoMe ja nuoret 2015

eBrand Suomi Oy, Oulun kaupungin sivistys- ja kulttuuritoimi

<http://www.ebrand.fi/somejanuoret2015/>

Valtakunnallisen kyselytutkimuksen tulosten mukaan nuoret käyttävät somea 13–17 tuntia viikossa kello 15 ja 01 välillä, yleisimmin klo 18–21. Yhdeksän kymmenestä somettaa älypuhelimellaan. Yleisimmät palvelut ovat YouTube (86 prosenttia), WhatsApp (82), Facebook, Facebook Messenger, Instagram, Spotify, Skype, Snapchat, Twitter ja Feissarimokat. Vuoden kuluttua vastaajat arvelevat olevansa YouTubessa, WhatsAppissa ja Facebookissa. Raportin mukaan somessa luetaan ja katsotaan eri sisältöjä sekä tykätään muiden tekemisistä. Nuorten mukaan omalla nimellä käyty keskustelu on harkitumpaa kuin nimimerkin takaa tai anonyymisti käyty. 66 prosenttia nuorista oli sitä mieltä, että median käytön opetusta ja varsinkin netikettiä pitäisi järjestää koteihin tai oppilaitoksiin. Selvityksen otos oli 2 618 henkilöä, ja vastaajat olivat iältään 13–29-vuotiaita. Selvitys ei puuttunut lainkaan mediasisältöihin.

Mediamielikuvat

Sanomalehtien liitto

http://lato.poutapilvi.fi/p4_sll/medialle/lehdistotiedotteet/18.5.2016_sanomalehtien_karkiasema_luotettavimpana_mediana_vahvistui

Suomalaisista 15–79-vuotiaista hieman yli puolet (52 %) ilmoittaa tuntevuansa MV-lehden tai Magneettimedian kaltaisia sivustoja. Heistä kahdeksan prosenttia ilmoittaa luottavansa näiden sivustojen sisältöön. Näitä sivustoja käyttää ainakin silloin tällöin 13 prosenttia 15 vuotta täyttäneistä suomalaisista, ilmenee TNS Gallup Oy:n maaliskuussa 2016 tekemästä Medioiden mielikuvat 2016 -selvityksestä. Sen mukaan 79 prosenttia suomalaisista pitää painettuja sanomalehtiä luotettavana mediana. Tulos on kuusi prosenttiyksikköä korkeampi kuin vuotta aiemmin. Toiseksi luotetuimpia ovat Ylen televisiokanavat, joita pitää luotettavina 75 prosenttia suomalaisista. Kolmanneksi sijoittuivat Ylen radiokanavat, joita pitää luotettavina 66 prosenttia suomalaisista.

Pakolaiset ja turvapaikanhakijat sanomalehdissä

Suomen Benelux-instituutti ja Lontoon instituutti

http://www.finncult.be/wp-content/uploads/2016/04/Pakolaiset_ja_turvapaikanhakijat_sanomalehdissä.pdf

Suomen Lontoon-instituutti ja Suomen Benelux-instituutti ovat julkaisseet selvityksen, jossa tarkastellaan, kuinka eurooppalaiset sanomalehdet käsittelevät pakolaiskriisiä ja sitä, kenen kriisistä oikeastaan on kyse. Selvityksen kohteina ovat Helsingin Sanomat ja Aamulehti Suomesta, The Guardian ja The Times Isosta-Britanniasista sekä Le Soir ja De Morgen Belgiasta. Sanomalehtiaineiston tarkastelujakso on tammikuu 2016. Pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden tilanteesta uutisoitiin eniten Helsingin Sanomissa. Selvityksestä käy ilmi, että aiheesta kirjoitettaessa samat uutisaiheet nousevat esiin yli maarajojen, mutta toisaalta kunkin maan yhteiskunnallinen tilanne ja maantieteellinen sijainti vaikuttavat sanomalehtien sisältöihin paljon. Koko aineistossa yksi uutisaihe, seksuaalinen häirintä, nousee kolmen eniten uutisoidun aiheen joukkoon. Toiseksi eniten huomiota saa pakolais- ja turvapaikanhakijatilanteen vaikutus EU:hun ja Eurooppaan. Raportti julkistettiin myös Belgiassa ja Irossa-Britanniassa.

Lasten ja nuorten verkkokiusaamisen tutkimushaasteita

Heidi Nieminen, Maili Pörhölä

https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/37223/Nieminen_P%C3%B6rh%C3%B6l%C3%A4.pdf?sequence=1

Prologi on puheviestinnän vuosikirja, jossa vuonna 2011 arvioitiin lasten ja nuorten verkkokiusaamista koskevaa tutkimusta. Tutkimusten mukaan teknologia kiinnittyi yhä vahvemmin ihmisten väliseen kommunikointiin eikä verkkokiusaamista tulisi nähdä reaali maailmasta erillisenä ongelmana. Kirjallisuuskatsauksessa kuvataan, miten verkkokiusaamista on määritelty ja millaisia erityispiirteitä siinä on tunnistettu. Lisäksi kootaan verkkokiusaamisen keskeisimpiä tutkimuskohteita ja pohditaan, millaisia haasteita verkkokiusaamisen tutkimiseen liittyy.

Internetissä avoimesti saatavilla olevien julkaisujen sekä Jyväskylän yliopiston kirjaston kautta saatavilla olevien tietokantojen avulla toteutettu kirjallisuuskartoitus

osoitti, että vuosien 2004–2010 välillä kansainvälisissä tieteellisissä aikakauslehdissä on julkaistu kolmisenkymmentä verkkokiusaamista käsittelevää, empiiriseen alkupe- räistutkimukseen pohjautuvaa tutkimusraporttia. Empiiriset tutkimusraportit analy- soidaan poimimalla verkkokiusaamisesta käytetyt määritelmät ja ilmiön kuvailut sekä tiivistämällä keskeiset tutkimuskohteet ja käytetyt tutkimusmenetelmät.

Verkkokiusaamisen uhrin kokevat tutkijoiden mukaan ahdistuneisuutta ja epävar- muutta vielä enemmän kuin perinteistä kiusaamista kokeneet, koska kiusaamista mahdollisesti seuraava yleisö on niin laaja ja tuntematon. Myös kiusaajan henkilölli- syys on uhrille usein epäselvä.

Pro-violent and anti-democratic messages

Swedish Media Council

<http://statensmedierad.se/download/18.1957a5a61500017241926c74/1448624705634/Pro-violence-and-anti-democratic-messages-on-the-internet.pdf>

Pro-violent and anti-democratic messages -julkaisu vuodelta 2013 on selvitys väkivaltaan yllyttävistä ja demokratian vastaisista viesteistä internetissä. Tilaajan, Ruotsin Medianeuvoston, tehtävänä on kehittää lapsista ja nuorista tietoisia median käyttäjiä ja suojella heitä median haitoilta sekä tiedottaa ja ohjata heidän mediakäyt- töään. Selvitys keskittyi viesteihin, jotka kannustavat väkivallan käyttöön poliittisen tai ideologisen asian puolesta, ja siihen, miten nuoria voidaan tukea tällaisten viesti- en vastustamisessa. Selvitys on yksi 15 toimenpiteestä hallituksen toimintasuunni- telmassa demokratian puolesta väkivallan hyväksyvää ääriajattelua vastaan.

Ruotsissa väkivaltaista, demokratian vastaista liikehdintää on aiempien selvitysten perusteella tunnistettu kolmelta suunnalta: äärioikeiston, ns. autonomien eli ääriva- semmiston sekä islamististen militantin jihadismin ja puritaanisen salafismin, vaikka jälkimmäinen pidättäytyykin fyysisestä väkivallasta.

Tutkimuksessa tarkasteltiin, kuinka nämä ryhmät viestivät itsestään ja maailman- kuvastaan avoimilla verkkosivustoilla ja keskustelufoorumeilla. Toukokuussa 2013 valmistuneen perusteellisen raportin laajuus on 350 sivua, ja sen tavoite on lisätä ymmärrystä ääriaineista internetissä, viestien sisällöstä, rekrytointistrategioiden muotoilusta ja niistä viestinnästä. Tavoitteena oli opastaa nuoria tunnistamaan ää- riainesten rekrytointistrategioissa tyypillistä propagandaa ja vääristelyä informaa- tiota. Tulosten mukaan laajin ja laadukkain, ahkerasti päivitetty ja toimitettu netti- aineisto oli äärioikeistolla. Jihadistiset ryhmät esittivät asiansa amatöörimäisimmillä sivuilla. Vähiten nettiin turvautuivat autonomit, koska ryhmät karttavat monikansal- listen ym. yhtiöiden pystyttämien nettipalvelujen käyttöä ja turvautuvat muihin vies- tintäkeinoihin. Vuorovaikutus ja YouTuben videot sekä etenkin suoraan puhuttelevat kontaktikeinot katsottiin nuorison radikalisoinnissa keskeisemmiksi kuin nettipalstat. Raportissa ehdotetaan lukuisia toimenpiteitä.

Hets och hat online

Nordicom / Ingela Wadbring, Ragnihild Mølster

<http://www.nordicom.gu.se/sv/medieforskning/nyheter/hets-och-hat-online>

Pohjoismaisen media- ja viestintätutkimuksen Nordicom-Information-aikakauskirjan numero 37 (2015) 3–4 on otsikoitu Hets och hat online. Julkaisun artikkelit tarkastelevat journalismin ja sananvapauden haasteita Pohjolassa. Erikoisnumeron toimitajat Ingela Wadbring ja Ragnihild Mølster kirjoittavat johdannossa, että tarkastelun lähtökohtina ovat paino- ja ilmaisunvapaus. Toimittajat joutuvat usein häirinnän, uhkausten tai nettivihan kohteiksi, ja heillä on kanavat kertoa siitä. Julkaisussa myös bloginpitäjät, tutkijat ja yleisö kertovat, millaista on joutua nettivihan kohteeksi. Kirjoittajat toteavat myös, että miehet ja naiset joutuvat kohteiksi samassa määrin, mutta eri tavoin. Suomessa perussuomalaisen sanotaan normalisoineen vihanilmaukset nettikeskustelussa.

Reporting on How Feminism and Immigration Trigger(s) Hate Speech in Finland

Nordicom Information/Heidi Kurvinen

http://www.nordicom.gu.se/sites/default/files/kapitel-pdf/nordicom-information_37_2015_3-4_38-42.pdf

”Reporting on How Feminism and Immigration Trigger(s) Hate Speech in Finland” -artikkeli perustuu 63:n naistoimittajan haastatteluun. Mediahistorioitsija Heidi Kurvisen haastattelemissa naisista vanhimmat haastateltavat muistivat tapahtumia 1960-luvulta asti. Ennen internetin aikaa toimittajat ja naistoimittajat saivat palautetta puhelimitse ja kirjeitse. Naistoimittajia vähäteltiin, ja heihin kohdistui seksistisiä otteita ja puheita. Vihapuhe on kärjistynyt somen yleistyttyä, mutta uhkauksia tai vihamielistä käytöstä on ilmennyt aiemminkin. Kurvinen viittaa artikkelissaan australialaisen tutkijan Emma Alice Janen tuloksiin, jotka ovat samansuuntaisia kuin hänen: vihamieliset viestit ovat laaja yhteiskunnallinen ilmiö ja liittyy siihen, että naisia on kautta aikain pidetty miehiä alempiarvoisina. Artikkelin mukaan vihapuhe ja uhkaukset ovat eräänlaista poliittista painostusta, jonka avulla kohdehenkilö yritetään saada uhkaillen vaiennettua ja lopettamaan tiettyjen aiheiden käsittely. Nordicom-Information 37 (2015) 3–4, sivut 38–42.

Jagede rosabloggere

Nordicom Information / Magni Olaug Fuglerud

http://www.nordicom.gu.se/sites/default/files/kapitel-pdf/nordicom-information_37_2015_3-4_14-17.pdf

Magni Olaug Fuglerudin artikkeli kertoo nuorten naisten luku- ja kulutustottumuksien muuttumisesta, blogien merkityksestä populaarikulttuurille ja siitä, miten bloggareista tuli yrittäjiä, joiden blogeista pääsee linkkien kautta nettiosastoille. Fuglerudin mukaan norjalaiset ns. Rosabloggarit ovat nuoria naisia, jotka kertovat vaatteistaan, meikistään ja koulunkäynnistään eli arjestaan. Blogit saivat nopeasti tuhansia lukijoita päivässä, mutta bloggareihin kohdistui myös suuri määrä vihakirjoittelua. Suosituin bloggaaja joutui sulkemaan palautepalstansa. Loanheitto, huorittelu ja ulkonäön ja persoonallisuuden arvostelu väsyttivät neljän vuoden ja lähes puolen mil-

joonan kommentin jälkeen. Norjassa puhutaan e-sapesta, sappinesteeseen ja kiukuun viitaten. Termi tulee australialaisen feministisen toimittaja-mediatutkija Emma Alice Janen artikkelista ”Your a Ugly, Whorish, Slut” (2012). Janen lavean määritelmän mukaan e-sappea on mikä vain teksti tai puhe, joka nojaa viestintäteknologiaan ja tai -julkaisuun ja jonka sen lähettäjä, vastaanottaja tai ulkopuolinen tarkkailija katsoo sisältävän vihaa”. Nordicom-Information 37 (2015) 3–4, sivut 14–17.

Online Extremism and Online Hate

Nordicom Information / James Hawdon, Atte Oksanen, Pekka Räsänen

http://www.nordicom.gu.se/sites/default/files/kapitel-pdf/nordicom-information_37_2015_3-4_29-37.pdf

Nordicom Information -julkaisun artikkelin ”Online Extremism and Online Hate. Exposure among Adolescents and Young” ovat kirjoittaneet yhdysvaltalainen sosiologian professori James Hawdon, sosiaalipsykologian professori Atte Oksanen Tampereen yliopistosta ja taloussosiologian professori Pekka Räsänen Turun yliopistosta. Heidän mukaansa verkkoväkivallasta on kyse, jos tietotekniikkaa käytetään jonkin ryhmän halventamiseen uskonnon, rodun, etnisen ryhmän, sukupuolen, seksuaalisen suuntautuneisuuden, kansallisuuden tai jonkin muun ryhmää määrittävän identiteetin perusteella. Nykyään verkkoväkivallan käyttäjä on entistä useammin yksilö, sillä yhden henkilön on helpompi salata identiteettinsä netissä kuin suuremman joukon. Yli 3 500 nuorta Suomessa, Yhdysvalloissa, Iso-Britanniassa ja Saksassa käsitteeneen tutkimuksen mukaan Suomessa joka toinen 15–30-vuotias lapsi tai nuori on altistunut vihaviesteille. Nettivihan kohteeksi Suomessa oli joutunut joka kymmenes nuori, mikä on eniten tutkimuksen maista. Yleisintä nettiviha on Facebookissa (48 prosenttia) ja avoimilla keskustelusivuilla (41), kolmanneksi yleisintä YouTubessa (37).

Trollen i nätskogen

Nordicom Information / Ingela Wadbring

http://nordicom.statsbiblioteket.dk/ncom/files/33042772/nordicom_information_37_2015_3_4_65_68.pdf

Ingela Wadbringin ”Trollen i nätskogen” -artikkelin mukaan trollauksen tavoite on harhaanjohtava, häiritsevä tai tuhoava käytös sosiaalisessa online-yhteydessä, vailla selvää tarkoituspäätä. Trollit ovat kirjoittajan mukaan heitä, jotka uhkaavat, loukkaavat tai vihaavat netissä. Artikkelin taustalla ovat mm. ruotsalaiset, tutkivat Trolljägarna-televisio-ohjelmat. Nordicom-Information-julkaisu 37 (2015) 3-4, sivur 65–68.

Sannfinländarna styr den finländska politiska debatten

Carl-Gustav Lindén, Lina Laurent

www.nordicom.gu.se/en/node/36620

Nordicom-Information-aikakauskirjassa julkaistussa artikkelissa tarkastellaan perussuomalaisten äänitorven Matti Putkosen 13 nimen mustaa listaa sekä kansanedustaja Olli Immosen julistusta Utøyen joukkomurhan nelivuotispäivänä. Artikkelia varten haastateltiin Ylen toimittaja Anna-Maria Talviota, joka on hänkin julkaissut artikkeleita aiheesta, Ihmisoikeusliiton pääsihteeri Päivi Mattilaa, Helsingin yliopis-

ton valtio-opin professori Jan Sundbergia ja Hufvudstadsbladetin päällikköä Lena Skogbergia. Kirjoittajat ovat Social och Kommunal Högskolan professori Carl-Gustav Lindén ja freelancer-toimittaja Lina Laurent. Kirjoittajat toteavat, että vihapuhe on asettunut suomalaiseen julkiseen keskusteluun ja populistipuolueella on vaikutusta hallituspolitiikkaan. Kirjoittajien mukaan tutkijoita, toimittajia ja oppositiopoliitikkoja mustalistataan ja sananvapauden rajat ovat koetuksella.

Artikkelissa haastateltujen mielestä lakipykälä kiihotuksesta kansanryhmää tai sen edustajaa vastaan pitäisi kokeilla huomattavasti useammin, sillä laki ei määrittele vihapuhetta kovinkaan selvästi. Vihapuheen vakavien muotojen tunnistamiseen ei ole riittävästi valmiuksia. Ihmisoikeusliiton Päivi Mattilan mukaan jo poliisikoulutuksen tulisi pureutua viharikosongelmatiikkaan ja poliisien saada lisää tietoa ihmisoikeuskysymyksistä. Liitto raportoi vuosittain epäilemänsä viharikokset poliisille. Sen kokemuksen mukaan ilmoittaminen pitäisi tehdä helpommaksi ja poliisin useammin erotella netissä kansanryhmien vastaiset kiihotustapaukset muista nettiviesteistä.

Vihapuhe sananvapautta kaventamassa

Reeta Pöyhtäri, Paula Haara, Pentti Raittila

http://www.hssaatio.fi/wp-content/uploads/2013/11/Vihapuhe-sanavapautta..versio_PAINOVERSIO_21.10.13.pdf

Vihapuhe sananvapautta kaventamassa -tutkimuksen kohteina ovat aggressiivinen verkkokeskustelu, verkkoviha ja vihapuhe journalismin ja sananvapauden näkökulmasta. Vuonna 2013 julkaistun tutkimuksen lähtökohtana on kaksisuuntainen huoli julkisen keskustelun rajoittumisesta aggressiivisen kielenkäytön seurauksena. Toisaalta mielipiteiden ja argumenttien kirjo voi kaventua julkisessa keskustelussa kehittyvän vihan ja pelon ilmapiirin vuoksi. Toisaalta sananvapauden rajoittaminen olisi myös huolestuttavaa kehitystä.

Tutkimusaineistona ovat journalistien ja asiantuntijoiden kokemukset julkisesta keskustelusta ja sen uhkista ja rajoituksista sananvapaudelle, tutkimusaiheena vihamielisten verkkokeskustelujen ja journalismin välinen kierrätys. Lisäksi on tutkittu verkkokeskustelujen valvontakäytäntöjä uutismediassa ja keskustelufoorumeilla neljässä maassa: Suomessa, Ruotsissa, Hollannissa ja Isossa-Britanniassa. Verkkokeskusteluja valvotaan ja moderoidaan kaikissa tutkituissa maissa samanlaisin säännösten: lakien pohjalta, itsesääntelyllisten ohjeiden avulla sekä keskustelualustojen kirjoittajille ja moderoijille laadittujen käyttösääntöjen kautta. Suomesta tarkastellaan neljää tapaustutkimusta: eutanasiakeskustelua, suhtautumista suomenruotsalaiseen vähemmistöön ja kahta maahanmuuttajakeskustelua.

Tutkimuksen tulosten mukaan julkisen keskustelukulttuurin katsotaan muuttuneen aggressiivisemmaksi. Haastatellut kokivat verkkovihan ja vihapuheen rajoittavan sananvapautta koko yhteiskunnan tasolla. Asiantuntijat arvostelivat journalismin tavasta hyödyntää ja uusintaa verkkokeskustelujen aggressiivisiä ilmauksia. Raportissa annetaan myös runsaasti ohjeita ja suosituksia. 250-sivuinen selvitys listaa muun muassa, kuinka tunnistaa puheen vaarallisuusaste, kuinka vähentää disinformaatiota ja vihapuhetta sekä kuinka määrittää sallitun keskustelun rajaa uutismedi-

assa ja keskustelufoorumien ilmapiiriä. Tutkimuksen mukaan sekä liian pitkälle viety median eettinen harkinta että käyttäjien itsesensuuri voivat muodostua sananvapauden esteeksi.

Tutkimuksen mukaan journalismin haaste on tarjota sellainen keskusteluympäristö, että se sekä suojelee osallistujia että mahdollistaa poikkeavat mielipiteet. Verkko-vihan kitkemisessä keskeiseksi kysymykseksi nousee, kuinka yhteiskunnassa voidaan tukea erilaisia ryhmiä siten, että ne tuntisivat voivansa vaikuttaa yhteisiin asioihin. Osattomuuden tunteisiin ja eri ryhmien kokemuksiin yhteiskunnallisesta eriarvoisuudesta voidaan puuttua myös journalismin ja viestinnän keinoin. Tärkeää on, että journalismi on sellaisen keskustelun areena, jossa ei poljeta kenenkään oikeuksia eikä rajoiteta minkään ryhmän ääntä, vaikka se ei vastaisikaan yleisesti hyväksytyjä mielipiteitä.

Vihapuhe Suomessa

Riku Neuvonen

<https://www.editapublishing.fi/edilexpro/ajankohtaista/vihapuhe-haasteena-uitismialle-ja-journalismille>

Vihapuhe Suomessa -teoksessa (2015, toim. Riku Neuvonen, linkki Reetta Pöyhtäriin artikkeliin) analysoidaan aluksi juridisia käsitteitä ja rangaistuksia. Kirjoittajat pohtivat, milloin vihapuhe on rikos ja milloin siihen voidaan puuttua rikoslain perusteella. Suomen lainsäädännössä ei ole määritelty vihapuheen käsitettä, eikä vihapuheelle ole olemassa yleistä, kansainvälisesti hyväksyttyä määritelmää. Lainsäädännön tutkiminen ja ymmärtäminen on tärkeää vihapuheen vähentämiseksi tähtäävien mediakasvatuksellisten keinojen laatimisen ja kysymysten esittäminen taustana. Mikä toiminta määritellään rikokseksi ja on hallittavissa lainsäädännön ja rikosoikeuden keinoin, ja mikä toiminta taas ei ole rikos, vaikka se olisikin loukkaavaa, vahingoittavaa ja tunnistettavissa vihapuheeksi? Missä menee vihapuheen ja sananvapauden raja? Miten lainsäädäntöä voisi kehittää, että vihapuherikoksiin voisi tarttua tehokkaammin?

Oikeus vihapuheeseen?

Matleena Kantola

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/39871/gradu_matleenakantola2013lopullinen.pdf?sequence=2

Matleena Kantolan ”Oikeus vihapuheeseen? Sananvapauskysymykset maahanmuuttopolitiikkaa arvostelevassa verkkokeskustelussa” on viestinnän alan pro gradu -työ ja valmistunut vuonna 2013 Helsingin yliopistossa. Tutkimuksen aineistona on Hommaforumin jäsenten elo-syyskuussa 2011 käymä 815 viestin keskusteluketju, joista Kantola analysoi 270 viestiä. Avoimen kutsun keskustelemaan vihapuheesta Hommaforumilla oli esittänyt nettipoliisi Marko Forss.

Käsitys vihapuheesta vaihteli. Se liitettiin viiteen teemaan: politiikka, tasa-arvo, tunteet, tabut ja sananvapaus, joista korostui tasa-arvo. Keskusteluissa ilmeni käsitys epäoikeudenmukaisuudesta: Vähemmistöillä ja tietyillä kansanryhmillä nähtiin muita enemmän oikeuksia viljellä vihapuhetta ja suojautua sitä vastaan kuin enemmistöillä. Vihapuhe nähtiin sanana, jolla lietsotaan vihaa toisinajattelijoita kohtaan.

Sananvapaus ja vihapuhe

Sallamaari Saarijärvi

<http://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-201506241251>

”Vihapuheen ja sananvapauden välillä vallitsee perusoikeuksien kollisio”, kirjoittaa Sallamaari Saarijärvi näiden kahden käsitteen jännitteisestä suhteesta. Hänen Lapin yliopistossa vuonna 2015 tekemässään rikosoikeuden pro gradussa ”Sananvapaus ja vihapuhe” todetaan, että kun vihapuheeseen tartutaan lain keinoin, puututaan nopeasti demokraattisissa yhteiskunnissa vallitsevaan sananvapauteen, joka on yksilön ihmis- ja perusoikeus. Työssä tarkastellaan kansainvälistä lainsäädäntöä ja kansainvälisiä sopimuksia sekä suomalaisia käräjä- ja hovioikeuksien tuomioita ja rikos- ja oikeustapauksia 20 vuoden ajalta.

Rikoslaki tunnistaa vihapuheisiin liittyvinä lähinnä kaksi tekoa, kiihottamisen kansanryhmää vastaan ja uskonrauhan rikkomisen. Kriitikki ja kriminalisoitu vihapuhe sekoittuvat helposti toisiinsa. Suurin osa Saarijärven läpikäymistä tapauksista kohdistui maahanmuuttajiin ja eri uskontokuntiin, erityisesti muslimeihin. Tällainen suhtautuminen muuttuu helposti stereotyyppioiksi ja vakiintuu yleistäväksi tavaksi ajatella ja kohdella tiettyjä ryhmiä. Sillä on vakavia kielteisiä vaikutuksia sekä näihin ryhmiin että yhteiskuntaan, hän varoittaa.

Arkipäivän rasismi koulussa

Anne-Mari Souto

Koulu on keskeinen suomalais- ja maahanmuuttajanuorten kohtaamisen areena. Siellä esiintyvää rasismia on Anne-Mari Souto käsitellyt väitöskirjassaan ”Arkipäivän rasismi koulussa. Etnografinen tutkimus suomalais- ja maahanmuuttajanuorten ryhmäsuhteista” (2011), joka on julkaistu Nuorisotutkimusseuran julkaisuna numero 110. Rasismi ja nuorten ryhmäsuhteiden jähmeys koulussa ilmeni muun muassa siinä, että suomalais- ja maahanmuuttajanuorten välit kääntyivät paljolti valtataisteluksi, jossa kamppailtiin koulutilan hallinnasta. Tässä kamppailussa kaikki joutuivat ottamaan kantaa väkivaltaan ja arkiseen rasismiin. Suomalaisnuorelle avoin rasismin vastustaminen saattoi merkitä ulossulkemista suomalaisnuorten ryhmistä ja pahimmillaan fyysisen väkivallan kohteeksi joutumista. Souton mukaan koulu tilana ei ole neutraali vaan rasismin muokkaamien valtasuhteiden merkitsemä ja jakama. Koulussa liikkuminen on maahanmuuttajanuorille alituista tasapainoilua rasismin synnyttämän uhan ja pelon kanssa. Valitettavan usein arkipäivän rasismia ovat vaikkapa fyysisen välimatkan ylläpitäminen ja puhumattomuus sekä tervehtimisen ja hyväksynnän osoittaminen vain oman ryhmän nuorille. Rasismi jää usein näkymättömäksi.

Hatebase

Mobocracy ja The Sentinel Project for Genocide Prevention

<https://www.hatebase.org/faqs>

Hatebase on monikielinen tietokanta, nettisivusto ja palvelu, joka kerää vihapuheen ilmaisuja ja seuraa vihapuhetta sekä tuottaa siihen liittyvää kielitieteellistäkin ana-

lyysiä ja tilastotietoa. Se on perustettu virkamiesten, kansalaisjärjestöjen, tutkimuslaitosten ja muiden tahojen työkaluksi vihapuheen tunnistamiseksi, ennakoimaan väkivaltaa sekä estämään joukkomurhia. Sivustolla on nelikohtainen testi, jolla voi arvioida, onko jokin sana tai termi vihapuhetta. Sanavalinnat kuvastavat usein aikomusta, sivustolla todetaan.

Vihapuhetta on sen mukaan ”termi, jolla jotakin ihmisryhmää kuvataan pahansuopein laadullisin ja/tai subjektiivisin sanavalinnoin, etenkin jos kyseessä on kansanryhmä, kansallisuus, uskonto, sukupuoli, seksuaalinen suuntautuneisuus, vamma tai yhteiskuntaluokka”.

Race, Racism And The Law

The University of Dayton/ Vernellia R. Randall

www.racism.org

Race, Racism And The Law -sivustolla käsitellään eri maiden rikoslakeja ja rangaistuksia rasismista. Sivustolla on satoja artikkeleita ja tutkimuksia rasismista. Sivustolla esitellään monien eri maiden vihapuhelakeja. Ne ovat erillisiä lakeja, joissa käytetään vihapuhe-sanaa. Esimerkiksi Saksassa on erityisen tiukka lainsäädäntö vihapuhetta kohtaan historiallisista syistä. Perustuslaissa taataan myös ihmisten oikeus henkilökohtaiseen loukkaamattomuuteen (personal dignity), jota on määritelty tarkemmin rikoslaisissa. Tärkeää on huomata, ettei rangaistavuus edellytä väkivallalla uhkaamista tai sen todistamista tai että vihapuhe olisi johtanut tekoihin, vaan julkinen puhe riittää. Lisäksi kaikki natsismiin ja sen symboleihin liittyvät julkiset positiiviset lausumat ja natsisymbolien käyttö on rangaistavaa. Vankeustuomio uhkaa myös, jos yrittää kieltää holokaustin ja sen uhrit.

3.5 LAKIKATSAUS

Vihapuhe ei Suomen lainsäädännössä ole erillinen käsite. Laki määrittelee rangaistavaksi kiihottamisen kansanryhmää vastaan, mikä on ehkä lähimpänä sitä, mitä perinteisesti vihapuheella on tarkoitettu: rasistisesti tai muuten syrjivästi perusteltua puhetta, jonka tarkoituksena on solvata tai halventaa.

Vihapuheen rajoittamista lailla on kritisoitu siitä, että se rajoittaisi sanavapautta. Sananvapauden nojalla on kuitenkin oikeus liioitella, provosoida ja käyttää kovaa-kin kritiikkiä. Panettelu ja solvaaminen on silti kiellettyä. Rajaus on teoriassa helppo, mutta käytännössä vaikeaa.

Viimeaikaisissa lakimuutoksissa vastuu kiihottamisrikoksesta on ulotettu koskemaan paitsi tekstin kirjoittajaa myös verkkosivuston ylläpitäjää, jos tämä on tullut tietoiseksi sivustolla olevasta lainvastaisesta sisällöstä, mutta sallii sen esilläolon.

Vihapuheeseen ja diskriminaatioon liittyvä rikoslainsäädäntö Suomessa

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=rikoslaki>

Rikoslaisissa on useita kohtia, jotka sivuavat tai voivat sivuta vihapuhetta. Niitä ovat mm. kunnianloukkaus (RL 24:9 §), yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen (RL 24:8 §), uskonrauhan rikkominen (RL 17:10 §), laiton uhkaus (RL 25:7 §), julkinen kehottaminen rikokseen (RL 17:1 §) ja kiihottaminen kansanryhmää vastaan (RL 11:10 §).

Rikos ihmisyyttä vastaan, rikoslaki luku 11, 3 § (11.4.2008/212)

Joka osana siviiliväestöön kohdistuvaa laajamittaista tai järjestelmällistä hyökkäystä

1) surmaa tai orjuuttaa toisen, käy hänellä kauppaa tekemällä tarjouksen, ostamalla, myymällä tai vuokraamalla taikka kiduttaa häntä tai aiheuttaa hänelle muulla tavoin suurta kärsimystä tai vaikean vamman taikka vahingoittaa vakavasti hänen terveyttään taikka tuhoaa väestöä asettamalla sitä tai sen osaa hävittäviä elinehtoja tai muulla tavoin,

2) karkottaa tai pakolla siirtää alueella laillisesti oleskelevaa väestöä,

3) vangitsee toisen tai muuten riistää häneltä vapauden kansainvälisen oikeuden perustavaa laatua olevien määräysten vastaisesti taikka aiheuttaa vapautensa menettäneen tahdonvastaisen katoamisen,

4) raiskaa toisen, orjuuttaa häntä seksuaalisesti, pakottaa hänet prostituutioon, raskauteen tai sterilisaatioon taikka harjoittaa häntä vastaan muuta vastaavaa törkeää seksuaalista väkivaltaa tai

5) harjoittaa rotuerottelua taikka vainoaa tunnistettavissa olevaa ryhmää tai yhteisöä poliittisen mielipiteen, rodun, kansallisuuden, etnisen alkuperän, kulttuurin, uskonnon tai sukupuolen perusteella taikka niihin rinnastettavilla muilla perusteilla, on tuomittava rikoksesta ihmisyyttä vastaan vankeuteen vähintään yhdeksi vuodeksi tai elinkaudeksi. Yritys on rangaistava.

Törkeä rikos ihmisyyttä vastaan, rikoslaki luku 11, 4 § (11.4.2008/212)

Jos rikoksessa ihmisyyttä vastaan

- 1) rikos kohdistuu suureen joukkoon ihmisiä,
- 2) rikos tehdään erityisen raa'alla, julmalla tai nöyryyttävällä tavalla taikka
- 3) rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti tai järjestelmällisesti

ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksenteekijä on tuomittava törkeästä rikoksesta ihmisyyttä vastaan vankeuteen vähintään kahdeksaksi vuodeksi tai elinkaudeksi.

Yritys on rangaistava.

Kiihottaminen kansanryhmää vastaan, rikoslain luku 11, 10 § (13.5.2011/511)

Joka asettaa yleisön saataville tai muutoin yleisön keskuuteen levittää tai pitää yleisön saatavilla tiedon, mielipiteen tai muun viestin, jossa uhataan, panetellaan tai solvataan jotakin ryhmää rodun, ihonvärin, syntyperän, kansallisen tai etnisen alkuperän, uskonnon tai vakaumuksen, seksuaalisen suuntautumisen tai vammaisuuden perusteella taikka niihin rinnastettavalla muulla perusteella, on tuomittava kiihottamisesta kansanryhmää vastaan sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Törkeä kiihottaminen kansanryhmää vastaan, rikoslain 11 luvun 10 a § (13.5.2011/511)

Jos kiihottamisessa kansanryhmää vastaan kehoitetaan tai houkuteltaan

1) joukkotuhontaan tai sen valmisteluun, rikokseen ihmisyyttä vastaan, törkeään rikokseen ihmisyyttä vastaan, sotarikokseen, törkeään sotarikokseen, murhaan tai terroristisessa tarkoituksessa tehtyyn tappoon tai

2) muuhun kuin 1 kohdassa tarkoitettuun vakavaan väkivaltaan siten, että teolla selvästi vaarannetaan yleistä järjestystä ja turvallisuutta ja kiihottaminen kansanryhmää vastaan on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksenteekijä on tuomittava törkeästä kiihottamisesta kansanryhmää vastaan vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi.

Syrjintä, rikoslain luku 11, 11 § (13.11.2009/885)

Joka elinkeinotoiminnassa, ammatin harjoittamisessa, yleisönpalvelussa, virkatoiminnassa tai muussa julkisessa tehtävässä taikka julkista tilaisuutta tai yleistä kokousta järjestettäessä ilman hyväksyttävää syytä

- 1) ei palvele jotakuta yleisesti noudatettavilla ehdoilla,
- 2) kieltäytyy päästämästä jotakuta tilaisuuteen tai kokoukseen tai poistaa hänet sieltä taikka

3) asettaa jonkun ilmeisen eriarvoiseen tai muita olennaisesti huonompaan asemaan rodun, kansallisen tai etnisen alkuperän, ihonvärin, kielen, sukupuolen, iän, perhesuhteiden, sukupuolisen suuntautumisen, perimän, vammaisuuden tai terveydentilan taikka uskonnon, yhteiskunnallisen mielipiteen, poliittisen tai ammatillisen toiminnan tai muun näihin rinnastettavan seikan perusteella, on tuomittava, jollei teko ole rangaistava työsyryntänä tai kiskonnantapaisena työsyryntänä, syrjinnästä sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Kunnianloukkaus, rikoslain luku 24, 9 § (13.12.2013/879)

Joka 1) esittää toisesta valheellisen tiedon tai vihjauksen siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa, taikka

2) muuten kuin 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla halventaa toista, on tuomittava kunnianloukkauksesta sakkoon.

Kunnianloukkauksesta tuomitaan myös se, joka esittää kuolleesta henkilöstä valheellisen tiedon tai vihjauksen siten, että teko on omiaan aiheuttamaan kärsimystä ihmiselle, jolle vainaja oli erityisen läheinen.

Edellä 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettuna kunnianloukkauksena ei pidetä arvostelua, joka kohdistuu toisen menettelyyn politiikassa, elinkeinoelämässä, julkisessa virassa tai tehtävässä, tieteessä, taiteessa taikka näihin rinnastettavassa julkisessa toiminnassa ja joka ei selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä.

Kunnianloukkauksena ei myöskään pidetä yleiseltä kannalta merkittävän asian käsittelemiseksi esitettyä ilmaisua, jos sen esittäminen, huomioon ottaen sen sisältö, toisten oikeudet ja muut olosuhteet, ei selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä.

Törkeä kunnianloukkaus, rikoslain luku 24, 10 § (13.12.2013/879)

Jos 9 §:n 1 momentissa tarkoitettussa kunnianloukkauksessa aiheutetaan suurta kärsimystä tai erityisen suurta vahinkoa ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikosentekijä on tuomittava törkeästä kunnianloukkauksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Joka 1) esittää toisesta valheellisen tiedon tai vihjauksen siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa, taikka

2) muuten kuin 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla halventaa toista, on tuomittava kunnianloukkauksesta sakkoon.

Kunnianloukkauksesta tuomitaan myös se, joka esittää kuolleesta henkilöstä valheellisen tiedon tai vihjauksen siten, että teko on omiaan aiheuttamaan kärsimystä ihmiselle, jolle vainaja oli erityisen läheinen.

Edellä 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettuna kunnianloukkauksena ei pidetä arvostelua, joka kohdistuu toisen menettelyyn politiikassa, elinkeinoelämässä, julkisessa virassa tai tehtävässä, tieteessä, taiteessa taikka näihin rinnastettavassa julkisessa toiminnassa ja joka ei selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä.

Kunnianloukkauksena ei myöskään pidetä yleiseltä kannalta merkittävän asian käsittelemiseksi esitettyä ilmaisua, jos sen esittäminen, huomioon ottaen sen sisältö, toisten oikeudet ja muut olosuhteet, ei selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä.

Julkinen kehottaminen rikokseen, rikoslain 17 luku 1 § (24.7.1998/563)

Joka joukkotiedotusvälinettä käyttäen tai julkisesti väkijoukossa taikka yleisesti tietoon saatetussa kirjoituksessa tai muussa esityksessä kehottaa tai houkuttelee rikoksen tekemiseen siten, että kehotus tai houkuttelu

- 1) aiheuttaa vaaran, että sellainen rikos tai sen rangaistava yritys tehdään, tai
- 2) muuten selvästi vaarantaa yleistä järjestystä tai turvallisuutta, on tuomittava julkisesta kehottamisesta rikokseen sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Jos kehottaminen tai houkuttelemine aiheuttaa sen, että rikos tai sen rangaistava yritys tehdään, sovelletaan mitä 5 luvussa säädetään osallisuudesta rikokseen.

Järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen, rikoslain luku 17, 1 a § (8.5.2015/564)

Se, joka 1) perustamalla tai organisoimalla järjestäytyneen rikollisryhmän taikka värväämällä tai yrittämällä värvätä henkilöitä sitä varten,

2) varustamalla tai yrittämällä varustaa järjestäytyntä rikollisryhmää räjähteillä, aseilla, ampumatarvikkeilla tai niiden valmistamiseen tarkoitetuilla aineilla tai tarvikkeilla taikka muilla vaarallisilla esineillä tai aineilla,

3) järjestämällä, yrittämällä järjestää tai antamalla järjestäytyneelle rikollisryhmälle koulutusta rikollista toimintaa varten,

4) hankkimalla, yrittämällä hankkia tai luovuttamalla järjestäytyneelle rikollisryhmälle toimitiloja tai muita sen rikollista toimintaa varten tarvitsemia tiloja taikka kuluvälineitä tai muita ryhmän rikollisen toiminnan kannalta erittäin tärkeitä välineitä,

5) suoraan tai välillisesti antamalla tai keräämällä varoja järjestäytyneen rikollisryhmän rikollisen toiminnan rahoittamiseksi,

6) hoitamalla järjestäytyneen rikollisryhmän tärkeitä taloudellisia asioita tai antamalla ryhmän rikollisen toiminnan kannalta erittäin tärkeitä taloudellisia tai oikeudellisia neuvoja tai

7) järjestäytyneen rikollisryhmän rikollisten tavoitteiden saavuttamista muulla vakavuudeltaan näihin verrattavalla olennaisella tavalla aktiivisesti edistämällä osallistuu 6 luvun 5 §:n 2 momentissa tarkoitetun järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan, jossa tavoitteena on tehdä yksi tai useampi lainkohdassa mainittu rikos, ja jos tällainen rikos tai sen rangaistava yritys tehdään, on tuomittava järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Mitä 1 momentin 6 kohdassa säädetään oikeudellisesta neuvonnasta, ei koske rikoksen esitutkintaan tai tuomioistuinkäsittelyyn taikka rangaistuksen täytäntöönpanoon liittyvää oikeudellisen avustajan tai asiamiehen tehtävien hoitamista.

Mitä 1 momentissa säädetään, ei sovelleta, jos teosta säädetään muualla laissa yhtä ankara tai ankarampi rangaistus.

Uskonrauhan rikkominen rikoslain 17 luku, 10 § (24.7.1998/563)

Joka 1) julkisesti pilkkaa Jumalaa tai loukkaamistarkoituksessa julkisesti herjaa tai häpäisee sitä, mitä uskonnonvapauslaissa (267/1922) tarkoitettu kirkko tai uskonnollinen yhdyskunta muutoin pitää pyhänä, tai

2) meluamalla, uhkaavalla käyttäytymisellään tai muuten häiritsee jumalanpalvelusta, kirkollista toimitusta, muuta sellaista uskonnonharjoitusta taikka hautaustilaisuutta, on tuomittava uskonrauhan rikkomisesta sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Viestintärauhan rikkominen, rikoslain luku 24, 1 a § (13.12.2013/879)

Joka häirintätarkoituksessa toistuvasti lähettää viestejä tai soittaa toiselle siten, että teko on omiaan aiheuttamaan tälle huomattavaa häiriötä tai haittaa, on tuomittava viestintärauhan rikkomisesta sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Laiton uhkaus, rikoslain luku 25, 7 § (21.4.1995/578)

Joka nostaa aseensa toista vastaan tai muulla tavoin uhkaa toista rikoksella sellaisissa olosuhteissa, että uhatulla on perusteltu syy omasta tai toisen puolesta pelätä henkilökohtaisen turvallisuuden tai omaisuuden olevan vakavassa vaarassa, on tuomittava, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta, laittomasta uhkauksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Vainoaminen, rikoslain 25 luku, 7 a § (13.12.2013/879)

Joka toistuvasti uhkaa, seuraa, tarkkailee, ottaa yhteyttä tai muuten näihin rinnastettavalla tavalla oikeudettomasti vainoaa toista siten, että se on omiaan aiheuttamaan vainotussa pelkoa tai ahdistusta, on tuomittava, jollei teosta muualla laissa säädetä yhtä ankaraa tai ankarampaa rangaistusta, vainoamisesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Terrorismi, rikoslain luku 12, 6 §

Rikoksentehtäjällä on terroristinen tarkoitus, jos hänen tarkoituksenaan on:

- 1) aiheuttaa vakavaa pelkoa väestön keskuudessa;
- 2) pakottaa oikeudettomasti jonkin valtion hallitus tai muu viranomaisena taikka kansainvälinen järjestö tekemään, sietämään tai tekemättä jättämään jotakin;
- 3) oikeudettomasti kumota jonkin valtion valtiosääntö tai muuttaa sitä tai horjuttaa vakavasti valtion oikeusjärjestystä taikka aiheuttaa erityisen suurta vahinkoa valtionaloudelle tai valtion yhteiskunnallisille perusrakenteille; tai
- 4) aiheuttaa erityisen suurta vahinkoa kansainvälisen järjestön taloudelle tai sellaisen järjestön muille perusrakenteille.

Terroristiryhmällä tarkoitetaan vähintään kolmen henkilön muodostamaa tietyn ajan koossa pysyvää rakenteeltaan jäsentynyttä yhteenliittymää, joka toimii yhteistuumin tehdäkseen 1 §:ssä tarkoitettuja rikoksia.

Kansainvälisellä järjestöllä tarkoitetaan hallitustenvälistä tai merkityksensä ja kansainvälisesti tunnustetun asemansa perusteella siihen rinnastettavaa järjestöä.

Yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen, rikoslain luku 24, 8 §

Joka oikeudettomasti

- 1) joukkotiedotusvälinettä käyttämällä tai
- 2) muuten toimittamalla lukuisten ihmisten saataville

esittää toisen yksityiselämästä tiedon, vihjauksen tai kuvan siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa, on tuomittava yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä sakkoon.

Yksityiselämää loukkaavana tiedon levittämisenä ei pidetä sellaisen yksityiselämää koskevan tiedon, vihjauksen tai kuvan esittämistä politiikassa, elinkeinoelämässä tai julkisessa virassa tai tehtävässä taikka näihin rinnastettavassa tehtävässä toimivasta, joka voi vaikuttaa tämän toiminnan arviointiin mainitussa tehtävässä, jos esittäminen on tarpeen yhteiskunnallisesti merkittävän asian käsittelemiseksi.

Yksityiselämää loukkaavana tiedon levittämisenä ei myöskään pidetä yleiseltä kannalta merkittävän asian käsittelemiseksi esitettyä ilmaisua, jos sen esittäminen, huomioon ottaen sen sisältö, toisten oikeudet ja muut olosuhteet, ei selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä.

Törkeä yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen, rikoslain luku 24, 8 a §

Jos yksityiselämää loukkaavassa tiedon levittämisessä aiheutetaan suurta kärsimystä tai erityisen suurta vahinkoa ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksenteijä on tuomittava törkeästä yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Syrjinnän kielto, yhdenvertaisuuslaki luku 1, § 8

Ketään ei saa syrjiä iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Syrjintä on kielletty riippumatta siitä, perustuuko se henkilöä itseään vai jotakuta toista koskevaan tosiseikkaan tai oletukseen.

Välittömän ja välillisen syrjinnän lisäksi tässä laissa tarkoitettua syrjintää on häirintä, kohtuullisten mukautusten epääminen sekä ohje tai käsky syrjiä.

3.6 VIHAPUHE- JA DISINFORMAATIOMÄÄRITELMIÄ

Tässä luvussa käymme läpi kansainvälisiä ja kotimaisia määritelmiä vihapuheesta ja disinformaatiosta. Vihapuheelle on monia eri määritelmiä. Suomessa ei ole virallisesti määritelty mikä on vihapuhetta, vaan sitä koskevat määritelmät, kiellot ja rangaistukset ovat hajautuneet lukuisiin, pääasiassa rikoslain eri pykäliin. Kansainväliset YK:n ja EU:n säädökset kansalaisten perus- ja ihmisoikeuksista ja yhdenvertaisuudesta kuitenkin velvoittavat myös Suomea toimimaan vihapuheen estämiseksi. Olemme nostaneet esiin myös sosiaalisen median eri toimijoiden käyttämiä vihapuheen määritelmiä.

Disinformaatio-käsitteellä tarkoitetaan tarkoituksellisesti vääristellyn tiedon välittämistä. Disinformaation välittäminen voi olla osa psykologista sodankäyntiä. Disinformaatiota voivat levittää valtiot, erilaiset organisaatiot, mediat sekä yksittäiset ihmiset. Disinformaatio-käsitettä käytetään usein samassa merkityksessä kuin propaganda. Keskeistä tiedon määrittelyssä disinformaatioksi on sen tahallisuus ja lähettäjän pyrkimys harhauttaa vastaanottajia, peitellä tosiasioita ja vaikuttaa vastaanottajien ajatteluun, käsityksiin ja toimintaan. Tahallisuus erottaa sen misinformaatiosta eli virheellisestä tiedosta ja sen levittämisestä.

Kansainvälisiä yleissopimuksia

Yhdistyneet Kansakunnat, Unesco

<http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/resources/publications-and-communication-materials/publications/full-list/countering-online-hate-speech/>

Kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva kansainvälinen yleissopimus:

<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1970/19700037>

Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus suomeksi:

http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1976/19760008/19760008_2

YK:n kasvatustieteiden ja kulttuurijärjestö Unesco määrittelee vihapuhetta laajassa selvityksessään Countering Online Hate Speech vuodelta 2015. Unesco tarkastelee siinä sitovia kansainvälisiä yleissopimuksia ja nostaa esiin seuraavat sopimukset:

a. Kaiken rotusyrjinnän poistamista koskeva yleissopimus, jonka tarkoitus on ehkäistä rodun, ihonvärin, syntyperän tai kansallisen tai etnisen alkuperän perusteella tapahtuvaa syrjintää. Valtioiden tulee kaikin mahdollisin keinoin pyrkiä ehkäisemään rasismia yleensä sekä erityisesti kriminalisoida rotusyrjintä ja kansanryhmää vastaan kiihottaminen.

b. Unescon selvityksessä nostetaan esille myös vaatimus siitä, että vihan puoltaminen on kiellettävä lailla. Se on kirjattu kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (suomeksi myös KP-sopimus, engl. ICCPR) artiklan 20 pykälässä

c. Saman sopimuksen artiklassa 19 kirjataan mielipiteen- ja sananvapaus sekä valtioiden niitä koskevat velvollisuudet.

Euroopan neuvosto

[http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/other_committees/dh-lgbt_docs/CM_Rec\(97\)20_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/other_committees/dh-lgbt_docs/CM_Rec(97)20_en.pdf)

Euroopan neuvoston ministerikomitealla on suositus R (97) 20 vihapuheen määritelmästä. Siihen viitataan usein suomalaisessakin vihapuhekirjallisuudessa:

”Hate speech shall be understood as covering all forms of expression which spread, incite, promote or justify racial hatred, xenophobia, anti-semitism or other forms of hatred based on intolerance, including: intolerance expressed by aggressive nationalism and ethnocentrism, discrimination and hostility against minorities, migrants and people of immigrant origin.”

Tekstin suomennos löytyy esimerkiksi Edilexin artikkelista:

<https://www.editapublishing.fi/edilexpro/ajankohtaista/vihapuhe-haasteena- uutismedialle- ja- journalismille>

”Vihapuhetta ovat kaikki ilmaisumuodot, jotka levittävät, lietsovat, edistävät tai oikeuttavat etnistä vihaa, ulkomaalaisvastaisuutta, antisemitismiä tai muuta vihaa, joka pohjautuu suvaitsemattomuuteen. Tämä koskee niin aggressiivista suvaitsematonta kansallismielisyyttä kuin vähemmistöjen, maahanmuuttajien ja maahanmuuttajataustaisten ihmisten syrjintää ja vihamielisyyttä heitä kohtaan.”

Suomen poliisiammattikorkeakoulu

http://polamk.fi/polamk_tiedottaa/1/0/poliisin_tietoon_tulleiden_viharikosten_maara_kasvoi_53558

Suomen rikoslainsäädäntö ei määritä vihapuhetta tai viharikosta. Jo useamman vuoden ajan poliisiammattikorkeakoulu on käyttänyt vuotuisissa viharikosraporteissaan omaa määritelmää viharikoksista:

”Viharikos määritellään henkilöä, ryhmää, jonkun omaisuutta, instituutiota tai näiden edustajaa kohtaan tehtynä rikoksena, jonka motiivina ovat ennakkoluulot tai vihamielisyys uhrin oletettua tai todellista etnistä tai kansallista taustaa, uskonnollista vakaumusta tai elämänskatsomusta, seksuaalista suuntautumista, sukupuoli-identiteettiä, sukupuolen ilmaisua tai vammaisuutta kohtaan.”

Kansainvälinen antisemitismin vastainen järjestö

<http://www.adl.org/assets/pdf/press-center/ICCA-Report.pdf>

Kansainvälisen antisemitismin vastaisen järjestön raportin mukaan suuri osa vihapuheesta toteutuu verkossa. Toimikunnalla on laaja määritelmä verkkovihasta:

”Minkä tahansa elektronisen välineen avulla levitettävä rasismi, antisemitismi, uskonnollinen kiihkoilu, homofobia, vammaisiin kohdistuva ahdasmielisyys, poliittinen viha, huhujen levittäminen, naisviha, väkivaltainen pornografia, terrorismin edistäminen, nettikiusaus, ahdistelu ja vaino, vastapuheen vaientava puhe (kuten häpäiseminen, solvaus ja nimittely) ja ryhmiä leimaava puhe.” (Suomennos Reeta Pöyhtärin artikkelista ”Vihapuhe haasteena uutismedialle ja journalismille” teoksessa Vihapuhe Suomessa, toim. Riku Neuvonen, Edita 2015.)

Google

<https://www.google.com/intl/en-US/+policy/content.html>

Useimmat kansainväliset sosiaalisen median kanavat ja hakukoneet ottavat kantaa vihapuheeseen. Googlen toimintaperiaatteisiin on kirjattu, että sen tuotteet ovat ilmaisunvapauden foorumeita. Periaatteidensa vihapuhe-kohdassa Google ilmoittaa, ettei se tue sisältöä, joka ”edistää tai sallii vihaa tai väkivaltaa sellaisia yksilöitä tai ryhmiä kohtaan, jotka edustavat jotain rotua, kansanryhmää, uskontoa, invalideettia, sukupuolta, ikää, kansallisuutta, veteraani-asemaa tai sukupuolista suuntautuneisuutta/sukupuoli-identiteettiä, tai jonka tarkoitus on aiheuttaa vihaa näiden perusteella. Rajanveto voi olla hankalaa, mutta jos tarkoitus on ensisijaisesti hyökätä suojattua ryhmää vastaan, sisältö ylittää sopivaisuuden rajan.” (Suomennos Mediakollektiivin)

Yahoo

<https://policies.yahoo.com/us/en/yahoo/guidelines/>

Yahoo-hakukoneen englanninkielisillä yhteisösivuilla on sen netiketti, jossa kerrotaan, mitä tehdä ja mitä ei tule tehdä. Tekstissä kehoitetaan painokkaasti olemaan käyttämättä vihapuhetta:

“Vihapuhe hyökkää suoraan henkilöä tai ryhmää kohti perustuen rotuun, etnisyyteen, kansallisuuteen, uskuntoon, vammaan, sairauteen, ikään, seksuaaliseen suuntautumiseen, sukupuoleen tai sukupuoli-identiteettiin.” (Suomennos Mediakollektiivin)

Facebook

<https://www.facebook.com/communitystandards#>

Facebook kertoo poistavansa sivuiltaan vihapuheen määritellen sen seuraavasti:

Facebook poistaa vihapuheen eli halventavan sisällön, joka kohdistuu suoraan henkilöihin seuraavien perusteella: rotu, etnisuus, kansallinen alkuperä, uskonto, seksuaalinen suuntautuminen, sukupuoli tai sukupuoli-identiteetti, vakava vamma tai sairaus.

YouTube

<https://www.youtube.com/yt/policyandsafety/fi/communityguidelines.html>

”Vihamielisellä sisällöllä viitataan sisältöön, joka kannustaa väkivaltaan tai vihaan yksilöjä tai ryhmiä vastaan kohteiden tiettyjen ominaisuuksien takia. Perusteena voi olla esimerkiksi rotu tai etninen alkuperä, uskonto, vamma, sukupuoli, ikä, sotilasarvo, seksuaalinen suuntautuminen tai sukupuoli-identiteetti.”

Lisäksi YouTube ilmoittaa: “Poistamme sisällön, joka sisältää uhkauksia tiettyä henkilöä tai määritettyä ihmisryhmää kohtaan.”

Twitter

<https://support.twitter.com/articles/20170454>

Twitter ilmoittaa kieltävänsä globaalisti nettivihan, arkaluontoiset aiheet ja väkivallan. Kiellettyä on mm. mm. ”toisten ihmisten uhkaileminen, heihin kohdistuvaan väkivaltaan yllyttäminen tai suora hyökkääminen heitä kohtaan rodun, etnisen taustan, kansallisuuden, sukupuolisen suuntautumisen, sukupuolen, sukupuoli-identiteetin, uskonnollisen vakaumuksen, iän, vammaisuuden tai sairauden perusteella. Myös tilit, joiden ensisijaisena tarkoituksena on yllyttää aiheuttamaan haittaa toisille henkilöille edellä mainittujen ominaisuuksien perusteella, ovat kiellettyjä.”

Valtionhallinnon tietoturvasanasto

Valtiovarainministeriö

<https://www.vahtiohje.fi/web/guest/maaritelmat-d>

Valtionhallinto määrittelee disinformaation yhdellä lauseella: Disinformaatiota on ”tarkoituksellisesti vääristelty tieto tai tiedottaminen, esimerkiksi osana psykologista tietosodankäyntiä”.

Propagandan ja disinformaation määrittelystä

Politiikasta.fi, Valtiotieteellisen yhdistyksen verkkolehti

<http://politiikasta.fi/propagandan-ja-disinformaation-maarittelysta/>

Verkkoartikkelissa korostetaan, että propagandaa ja disinformaatiota ei pitäisi tarkastella pelkästään akseleilla totuus/valhe tai vihamielinen/neutraali/myötämielinen. Tällaisesta dikotomiasta jää puuttumaan tärkeä käsitteen määrittelyn osatekijä: propagandan tehtävä (rationaalisen) ajattelun rakenteiden horjuttamisessa ja sitä kautta päätöksenteon estämisessä ja ohjailussa.

PsyOppia somessa – Kuinka rasismista tuli strategista

Sotilasaikakauslehti / Saara Jantunen

https://www.upseeriliitto.fi/files/5463/PsyOppia_somessa_kuinka_rasismista_tuli_strategista.pdf

Saara Juntunen jakaa artikkelissaan PsyOppia somessa – kuinka rasismista tuli strategista disinformaation eri luokkiin. Niistä on viime aikoina lisääntynyt erityisesti henkilöihin kohdistuva disinformaatio jota hän kuvaa termillä musta PR. Musta PR keskittyy erityisesti kohteen häpäisyyn kuten seksualisointiin ja ulkonäönkommentointiin, yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämiseen kuten mielenterveyden kyseenalaistamiseen ja diskreditointiin kuten lausuntojen ja sitaattien väärentämiseen, väärän tiedon levittäminen kohteen työstä tai vaikkapa henkilöhistoriasta.

**Media—
kollektiivi**

**K O U L U K I N O
S K O L B I O**